

ЊЕГОВО ВЕЛИЧАНСТВО
† КРАЉ МИЛАН I.

Рођен 10. августа 1854.

Проглашен за Кнеза Србије 20. јуна 1868. Проглашен за Краља Србије 22. фебруара 1882.
Абдицирао на краљевски престо 22. фебруара 1889. Преминуо у Вечу 29. јануара 1901.
Сахрањен у фрушкогорском манастиру Крушедолу 3. фебруара 1901. године.

Ђул-Марикина приказња

ПРИПОВЕТКА

написала

Јелена Јов. Димитријевића

(НАСТАВАК)

II

Ђул-Марики овлажи грло комињаком, па узе ср-
кати каву, коју нам предаде „ашчица“ Васка.
Кад пони каву, поче, и то мени говори, пријатно, и тихо,
као да крије од осталих.

— Јес' па, чедо. Како ти исприча' такој си је било:
ама онаг се је знало и за грѣ — и па за орам; а с'г?... На-
пред к'д идешемо у цркву, идешемо за тој да си помолимо
Бога и Богородицу и Божји ангели. К'да ћемо у цркву,
а идешемо често, старке пак сваки празник и недељски дан,
пишњи ћемо па амам; а спрема тај дан, к'да ћемо у цркву,
спрајимо што ни треба за јутре дан: уготвимо ништо (ако
је зима завијемо сарму од купус ели напунимо туршију
поприку), спрајимо ручак. Која се пак чењаше кротко,
она си завије колаш и коцак јоште у вечер, па добро врже
главу; а јутре нигде слунце, па њума си је чиста кошуља,
аљине, уз образ босњац; и наше срце, па ајт' та сас ком-
шике у цркву. У цркву се кретимо, старке прајију мета-
није, љубимо иконе, молимо си Бога како приличи к'да си
је човек у Божји крам. Онаг си примимо нафору, изручимо
гу, и па понесемо на никога дом; а пушти ли се виће пр-
ква, т'га заредимо по пријетелице, по родови: там' си не
чека кафа, па и ракија. Одотле ајт' та дом' на ручак. Та-
кој си напред беше.

— Јес' па, — вели аци-Настасија, љутљива и озбиљна
старица, много старија од Ђул-Марики, — ете, напред све
такој беше, ама ја виће не зборим. Пишњи зборешем, а
младиња ме ђаћа на приеме'?

— Присме! И њим' ће ти се присмељају њини мла-
ђеји, а и ми ти се, ете присмељамо, јербо отидни с'га у цр-
кву па салте сејри: што смо крисјани, жива ми чеда, не
се познава! — „Жу, жу! Бре овој! Бре оној! Бре пра-
јила сам аљину; бре у кога си купила шашир; бре иска-
рала (истерала) сам слушкњу; бре кој те пере; бре пра-
јила сам слатко; бре варила сам црвени френци¹⁾; бре...“
Да прошћаваш јоште дрењке!... Отидни у цркву онакој,
она си је прална. На Цветнице ели ники други такав пра-
зник — нунач'ка, и тој најповише жене! Зашто? Што
су у пове аљине и шашир, ели либадики, за тој. А ники
девојчки што су бесрамни, мани се! Е га би виделе к'да
уоду у цркву оџири, обрну па куде врата лице а па куде
алтар... опрости ми, Бошке, изручам те!... А па што су по
ники муши погани! Обрну главу од натраг, па тике салте
по жене. Да ли је свет стануја толико бесраман, ели шашав?

— Не се срди, стринке!... Ајде јоште чашку, — вели
домаћица, и послужки прво аци-Настасију, па тада Ђул-
Марику.

— Здрав си, Советке!

— Дал ти Бог, Аци-Настасија!

— Ајде! Здрав си, Советке!

— Да си жива, стринке!

— О, хо, хо! Колико је студено дори у зуби удара...

А како пак напред служешемо Свети? Дојде ли виће, а

¹⁾ Патливан.

ми јоште од Повечерње ели чираче ели дете та сас здравицу:
јербиче ракију и чашку по родови, по кумашини, по при-
јетели ели комшије, виће кога искамо да викамо — да за-
поведају у нас на Повечерњу на вечеру, и јутре дан на
Свети па ручак, па вечеру... Три дни, две ми очи! Дугачка
софра ич се не дива. Ручају, пију за Свети и поју. Манце²⁾,
манце! јок чорба, јок шкѣта³⁾, купус и месо, паут и месо,
бабње, канама, подварак, пуњете ђурке, иржени пилки,
па р'жањ печени прасци, ели јагњички, к'да си је па што
време, па баница, па најпосле сирење. Манце, манце! У нас
је пак Свети посап, та, да прошћаваш, риба — мани се!...
А што па моја нана готвеше сабазорску манцу, бата! Има-
шемо ашчику, ама у зору нана ми иде у мутвак та уготви
пшлав ели јуџку: теј су си манце од време за зору. У зору,
две ми очи, ручање, како што прајију Турци уз Рамазан
сас суџур. А татко з'л, з'л, а за гости како и сви Ниш-
лије — дори... Узне та на никога од нас у кућу усуље⁴⁾
вареди да тури на сокакња врата катанац, да не отидне
ники та да растура друсто. А кога ће да пушти, кој узне
та се закуне дек има дни работу ели па дућан, ели виће
куде би гу имаја. Дор си је татко при софру, а гости муши
како попони, све по књижачки поју — воду му Ches' што
је ација; а отидне ли виће татко, максуз отидне божном
да спије, и сас њега још по ники стар човек, род ли, ку-
машини ли, млади муши сас бата-Сотира — мани се! А Те-
менчевије⁵⁾ не га има: да не играмо та да погазимо Свети...
Ниш, срма ђумни! Нишлије, севдалије! И бе'у за гости,
и с'га су па. Освем ако ники не би могаја, ако си је сирма
човек. Ама и онаг... Сиротиња си је сиротиња, кол'ко је и
како је могла, а чорбације... Ја с'га казујем како служе-
шеју Свети чорбације; а и аци-Настасија вака ти важе,
јербо аци-Ђока, татко гу, један беше; и ација, и чорба-
ција, и бератлија, не ли ти реко, један.

— Један. Ама аци-Ђока, татко ми не служеше Свети
такој. Он па пред Свети пре недељу тражи од нашега попа
да му испише сиротињу из своју нурију. На сирочини без
мајку спрајимо кошуљке, без она антерике, па удовице на-
пуче, па стари људи јеменије. А па Варвару две жене месу
леб': по подесет леба умесу; па Св. Саву готвимо: манце,
манце, моруња дебела и бела како сирење. По онуј попову
артишку разделимо... На Св. Саву све по сиротињу испра-
тимо, а па Св. Николу при софру сами седнемо; јербо аци-
Ђока, татко ми знаја је паус' фрос' овуј песму:

„Службу служи Светица Никола,
Службу служи и па славу слави,
Зовнуја је мало и големо —
Све попови и све калуђери;
Свећу пали, свећа му се гаси:
Тринут му се свећа угасила.
Па искочи та си мајку нита:
„Кога ли смо, мајко, забрајли? —
Све смо звали мало и големо —
Све попови и све калуђери.“
Мајна му се т'га досетила:
„Забрајимо Ану удовицу,
Удовицу с девет сирочика!“
К'д је дошла Ана удовица,
Удовица с девет сирочика —
Сва се је свећа аналила.“

— Ашкосум⁶⁾, аци-Ђока! Такав си Свети Бог нај-
више милује! — узвикну кира-Гана, жена Ђул-Марики-
них година, комшика наше пријатне домаћице, улазећи.

²⁾ Јело, ³⁾ Говеђина с репом, ⁴⁾ Тихо, полако, ⁵⁾ Свирачи,

⁶⁾ Ашкосун, браво.

Виделесмо где прође кроз вапичик, али нисмо знале да је нема к нама за то, да не би прекинула стару Нишанку, аци-Настасију...

— Јоште по чашку. Ајде и ти кара-Тано...

— Фада! Здрав си комшике!

— Да си жива!

— А Свети служешемо свакад, — опет поче Ђул-Марина. — И у коју је кућу болево, и умирање куде је неје било без колач и свећу. Аци-Тодор, ујка ми умре на Воднице²⁾ а на св. Јована, Свети му, — пои си је на секаја колач. Две ми очи, такој!... А с'г? Ни вечере ни на ручкови ни сабазорске манце, у нас; у нас си је јоште како што беше, и на ће си бидне, да смо живи, и ви да сте си

ранчовечи, туго, Бошке?! — заврши аци-Настасија тужно, чудећи се. А Ђул-Марика:

Напред ако се прави свадба, берем си је свадба, а с'г? Пред ручак гу почну, у вечер сирину. Једин овакој, а други: собајле у цркву, па ајт' та на штацију: туне, туне! туне, туне... Изручвам те, Боже, од Швабу ли је овој? Од Турци неје. Младожења и млада невеста отидну, а у квартиз ги ништо! Ни појање, ни спирање, ни играње: глуво како да се вари пченица за гробје... Кева Коцина венчала се у меснице, а јоште неје дала Вачинице ни крпешу пару кирију. Вачиница се срди; у! па ће се срди жена, па. Ете, завикала Вачиница јучерке: — „Туго, Маријо! Шапани ли су ми кириције, што ли? Венчаше се

Н. К. ШИМОЊИЊКО.

РУСКА ИДИЛА.

живи, да Бог да! Вечере и ручкови нема, по тине мрика овој оној, па из кућу у кућу, и па га не служу. Фатија му жену дад к'да се вреше од бал, па гу мрива б'цка у слабину, а он једнаг та у новине: „Нећу си могу славим славу, јербо имам у кућу болево.“ Јаа'к³⁾!...

— Викаш, Маријо, у нашици нема. Па не ли једну годицу тури у новину и кар-Никољин унук: што не може да слави!

— Има с'г и међу нас, аци-Настасијо. Ама оввија не ранчовечише, — рече Ђул-Марика и показа главом на мене, осмехнувши се, да ме, вајада, не увреди.

— А који је њи ранчовечија. И они несу били таки од време, — говори кара-Тана.

— Несу! И па викам: несу били таки. Кој ли не

²⁾ Богојављење. ³⁾ Штега, срамота.

па једнаг отидоше у страисто у Турцију, при младожењски родови, па с'га се врнуше а мене кирију ни. А и како ће ми даду, кад су поарчили у страисто све, па, вишају жене, и младожењску плаћу за три месеца.

— И ја си знајем све тој, ама не аборим. Ете заш' да ме фајају у време?

— Ђу да аборим. С'га си је, ротве (роде), чело, ре-зикак, и свако чудо, свашто. На један бал салте голе... Руке, грбина, пазуке — па мегдан; а муки гледају како мачори а салте уврђују мустаћи... Свашто! Пишпи си знадомо салте за оро, а с'г? Уану та се по двојица обрђу, како коњи на гумно уз приндбу. Жене се стегле та ги очи искачу, па к'д ги пушту муши, а оне брешћу како лете живина за воду. А по пики од муки уану по једну, по две, онеја сас које су играли, та ги спазирају, како најтонвија коњи к'да му се умору...

— Хо! хо! Хооо!

— Јес' па! Јес' па!...

— Еј, баба-Марија!...

— Заш' се смејете?! Што ми викаш, чедо, еј, баба-Марија? Не ли је такој?... И завалија⁹⁾ Сотир терзија беше на бал, а беше и'сканција¹⁰⁾ та мани се. Не му отиде домаћица ни при мајку сама, а на бал: фати гу један па гу поди, води. Завалија Сотир терзија гледа, а по мешину му се салте претура. Такој, такој, па тике мене:

— „Туго, туго, Марија! (не ме викаше ни невесто, нити пак... друсто смо били). Туго, Марија! Не давашем да ми домаћицу славеј-пиле погледа, а с'га сам гу, да ми проиђава твоје лице, стануја пезевенг: доведо гу овдека да гу снацирају јабанције¹¹⁾ мужи, а ја... Оклопца сам уни како могорац, па салте глеткам.

— Хо! хо! хооо!

— Јес' па! Јес' па!...

— Црна, баба-Марија!

— Заш' се смејете, две ни очи? Заш' сам црна, ротке, чедо? Неје ли такој. Резилак!... Нит се зна за гре, нит за срамување, за ништо се не срамују... Напред к'д чујемо да си је ника невеста имала дете, ми узнемо та се зачудимо, јербо је кутала¹²⁾, кутала и од своји до онај сат. А с'г: стане ли тешка, не пројду две-три дни, па цел град знаје. А човеку, другару си али се (мази се): бре ђојем боли гу овој, бре боли гу оној, бре мешина, бре крететина, бре лошо гу, бре не мож' ништо да руча — салте би ручала киселе краставице. А човек пак... ђојем знају чокољу, учевни, а за по ништо с'гања су мужи, две ми очи, како деца, оч'е ги жене преварају. Неје како напред: ће си звекне на жену, па што бидне пак бидне. С'га: станула тешка има две-три дни, а човек гу не дава ништо да работи, нити пак да подиза; и скоро за киселе краставице, за гројас и мушмуле из турнију — стра га ако не донесе што од њег' иска скоро, она ће се избије...

— Хо! хо! хооо! Доста виће, две ти очи!

— Једна при мене у комшилак венчала се пред сирнице, а виће од к'д од к'д викину Малу Пероу, што научи шнајдерлак у Женско Друсто, та гу сани ништо од басму¹³⁾, вунено ли је, шарено, сас пантанике, широко ништо како амамке узун-антерије¹⁴⁾, салте неје како антерија дугачко, но си је такој до под кукови. Сани гу тој, да поси што си је ђојем две-три дни тешка, да се не стеза, та да га не избије...

— Хо! хо! хооо! Доста, жив ти Бог!

— Доста и ја викам. Пила сам си винце, понила катче, па с'г да идем.

— Како да идиш?! А прикажњу? — узвикну домаћица.

— Главу сте, Советке, па прикажњу ми чули, а реп... Што ви треба реп?

— Реп закачи оному кој си је за реп: нам ни прикажи крај па прикажњу.

— Јок. Доклен ме је било мило, приказувала сам. С'г љу си идем, — рече и узе кушак, каттан.

— Не си шашава та да идиш к'да не приказа на прикажњу ти и реп, — вели ади-Настасија.

— Не млати се, стринке, жив ти Бог! — збори домаћица не дајући јој да устане.

— Како па да идиш?! — рече кира-Тана.

— За моју љубав, баба-Марија! — узвикну Јола.

— За мој атар, Бул-Марике! — узвикну и она којој је стара до сад причала, и устаде те је у руку пољуби.

— Чедо, за твој ат'р... Што знам да прајим...

Она окваси грло вином, и припрема се, намешта се на миндеру, искашља се. А мени мило: у репу њене приповетке, приказње њене, видела сам пуно лепих боја, као у репу наунову: гледам њу, као невесту, лепо обучену, накићену, зарумњену од среће што већ једном одлази својему Димитрају. После је видех као невесту скоро доведену, где испраћа Димитрија „собојле на дућан“ и гледа за њим с пуно љубави. За овим је сназих пред вече крај „сочакња врата“, у авлији, где изгледа своје славеј-пиле, Димитраћа, да јој дође, и да јој спује на меком јастуку, белој руци „дори до зору“...

Ја сам видела ово, а она ми приказала...!

III

Зар што доодеше скоро, скоро, зар што беше убав, узеше ми Димитрије у срце такој како неће да може да излегне из њега никад.

А, Бошке, изручам те, заш' си ми даја оволики милос' за Димитрија, заш'? Кад салте прозбори, причука ми ништо у срце како сат. К'д се насмеје, у тамнину ме слунце огреје!... Убав беше он, ама и ја сам си била јако убава. Па моје убаве аљине! А к'д ће он да дојде, по сат се обукујем, и све сам спрема огледало. Заради убавињу почеше да ме викају: Перуника-Марика; а после по кратко, и по убаво: Бул-Марика. А од ђул, ружицу, има ли нигде у свет цвет поубав?...

А к'да виће пред Митров дан, поче се свадба. Почеше гу у четвртак, како ни беше алет, и татко и па свекр ми.

Викинумо комшике и родови да заповедају на *каас'ц*, Собрание се.

У једно нађе замесине две теста, једно је моје, друго младожењско; и оба претиснуше озгорке сас песницу, а туја куд су претиснули туршине у моје дукат, у његово прстен, врзани једно за друго сас црвен спилен конач.

Гемеицевије сталаше да спину оро, а ми се сви фатимо и уземо да се обрђемо око нађе. Играју и онеја две, што су замесиле теста, играју обе сас тестане руке и ч'с по ч'с поглеђују чије ће си тесто попре кабардине¹⁵⁾. Јербо чије попре кабардине, онај ће си је посрећан; а кому не кабардине, но се отпушти, он ће си је, викају, распуштеник¹⁶⁾.

А, лелке, туго! У нас: нити кабардиса, нити се отпушти, а нанино ми срце остину како лед...

А ја пак... море да се чудим што сам спрема тај дан, мој *каас'ц* спила.

Спила сам, ете, баш к'д да запоју трећи петли, како појдомо у лојзе у Ђурлину ја, нана и брат ми ади-Сотир. Па како идемо кроз један голем чаир, а оно трава, трава у пролет како око Ду'ови. Па како понези смо једно паниче пуноч'кво сас зелену поприну и бели лук. Па како тој паниче носешем баш ја. Носешем га чак до Ђурлински поток, па како туј исканем да газим те спушти паниче па траву а узе, да проиђаваш, да подизам шалварке, а тике нана завикала ми: „Марија, мори Марија, фряи очи па куде овој големо дрво, (ете, како никакво дрво туј беше). Ја гу послуша, фряи очи: оно големо, зелено, мани се, а славеји — не си мож' да ги избројаш, па поју, а такво појање не бе' нишад чула. Сви поју, а један узеоја та вије како ку-

⁹⁾ Јадан. ¹⁰⁾ Љубоморан. ¹¹⁾ Туђинци. ¹²⁾ Крила. ¹³⁾ Циц. ¹⁴⁾ Дугачка, аљватна хаљина.

¹⁵⁾ Парасто. ¹⁶⁾ Неваљао, распуштеник.

кавица. Мене ми за ње¹⁷ дојде мило, па како искам да га фатим та да га од голем милос¹⁸ турим у пазуке. Таман пружи руку, а он: ајт¹⁹ та у дуг, и није све жално и по-жално. К'да видео што одлете, мене ме заболе у срце такој како да ми се ништо од њунак откиде, и узе у сан да римам²⁰... Туј си ме наша разбуди — самнуло се.

Кад каза на пану ми што сам овила, а њума мука, мука, салте у лице белеје... Знајем како да беше јучерне што абореше на онуја Таску Манигу:

— Неће ми бидне, мори Таске, добро. Поприка си је љутина, лук мука, зелена трапа једило, славеј-ниле мушко чедо... а, мори Таске, мори, стра²¹ ме за онај један ми гледац, за Сотира, та мани се. Јербо ч'с по ч'с, па тике: бре боли ме [овој, бре боли ме оној. Бог нака обрће на добро, не на лошотипну. Тој зборејећи узе по-синку, па се надлеже на њума како скршен дувар на потирију, јербо од голем стра²² за чедо, беше гу притупило под ложичку. —

А к'да се на *каас'ц* изиграмо, жене си поседлаше да ручају руч'к туј на дугачке софре, а ја си пак руча сас девојчички у сарачану.

Јутре дан, у петак *боја*. Младожења си ми прати собајле: петти-маљ, силацак, шамију, шамију за враување главу, капу, боју, тас, чешиљ, лињ, санун... Кешке²³ да је забранија да прати санун! Кешке!...

У вечер ми турају боју, и поју:

«Убава, добра довојко,
Но жални тата и мајку!
Туђа је кућа, девојко,
Туга голема, довојко.»

Жене поју, а ја бо-жном плачем и бришем слезе сас једнак. Адет беше да се плаче, а мене ми се ништо не плачеше, зар што сам много била под нишан, па ме мило да виће једанут отиднем при Димитрија...

Јутре дан, у суботу амам.

На амам отидомо собајле. Тамо свирање, појање, бањање, и прајине сас млада-невесту што прајине што ни си адет беше; нише кају, ручаше пењерлије, па се врнимо дом. А к'д дом: довели од младожењу овна. Жене и мајка ми једнаг отидоше при тога овна, па му ништо око рогови узеше да заглеђују, пљесну се у руке, чуду се. Тике мајка ми се зар сети та узе да жене бутка, да ги праји сас очи, сас веђе да буту... Кутају ништо од мене, познадо, та ми никако лошо дојде.

¹⁷) Јецам. ¹⁸) Боле, како срећа.

Што има?...

Ручамо. Узеше да ме сплитав; ће ми сплету шивета.

«Рапила Миља славеја
За пуне девет године,
А данаске га остала.
Славеј си Миље говори:
Немој се, Миљо, удавати,
Немој ме мене оставити...»

Сплитав ме, сплитав и поју, а ја тике узе да плачем, не да плачем; но да римам, и колико словедну главу у руке, попадане ми од главу дарови. Јербо како је која жена дошла, такој ми турила на главу: чаране, пенкир, човре... Римам све повише: ниши ме несма расплака, а после се досеђујем бре за овој, бре за оној.

Несам могла кол-лиј²⁴ да плачем, ама кад виће једанут почнем, оно н' удем да се уте-шим. Мрвца, па тике и девојчички, другарице ми све та у римање²⁵.

— Што је на тој! Заш²⁶ се млатите?! — Од азгапак²⁷ римате, — узе да вика овај Таска Манина.

— Жал гу за пану, Таске, — вика једна на-ша комшица, па и она узе та се заплака. Мене ми од овој још по жал дојде, па си дори глас пушти, како дете, а тике татко та у собу... Оч'с ми се пресекоше слезе, па како да несу ни више!

Улезе, па једнаг из-лезе. Жене се ништо погледаше.

Кад ме сплеташе и турине тел, изљуби руку на сви, па и на деца и на кемеңчије.

Завеле се оро три пут, па седомо та руча-мо. А после на оро, оро... Сви три дана саме како знаме.

Бре играње, бре ве-селба дори до вечер, а

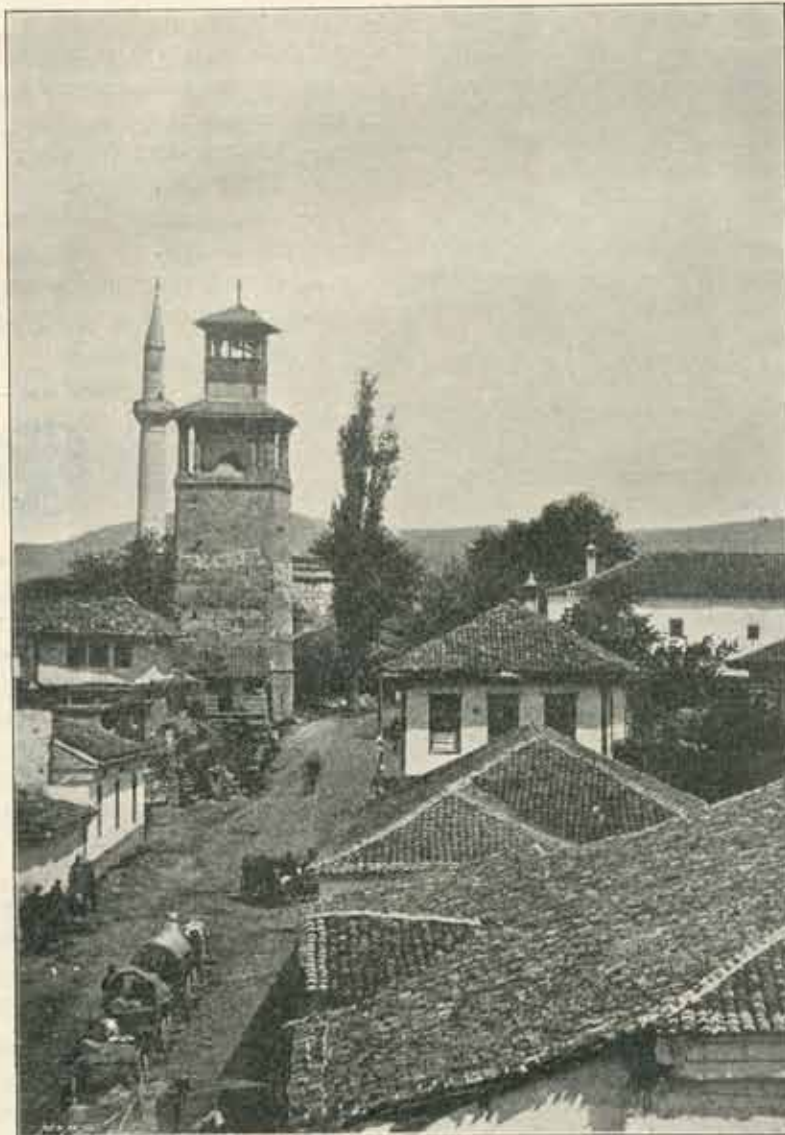
онаг ете ти ги сас дарови од младожењу: па деда чова-цубелак²⁸, па бабу селемија-антерилак²⁹, па шуру, бата-Сотира ми китабија за кратку антерију, па млада невесту од чову черкез.

Черкез је како дисхурк, само су му поузацки рукави, и треба да су везени; а око шију и низ пазуке треба да су му везена шемшета³⁰. Такој треба, ама овај си черкез беше — дуз³¹!...

¹⁹) Дано. ²⁰) Јецане. ²¹) Веспало.

²²) Чоха за пубе. ²³) Сплитана материја неса, за антерију.

²⁴) Навезено возасто златом, па на средине свакога кома висок златна нита. ²⁵) Без украса.

ИЗ СТАРОГ НИША

Дуз. А ја к'д га видео дори се притресо од радос' за њега, дес си ми га пратија Димитрије, Севда'!..

Глумац и ангичка, што донесоше дарови, вригну се,

С'га ћамо да пратимо и ми једно, друго, што смо спрајили, бонччалаци на свекра, свекриу, родови, а тике татко ми погледа по жене никако страшно: ја се од његови очи уплаши. Па т'г излезе и ста да граби преко обор, чак до сокакња прата.

Врну се, оди, граби на куде кућу, изгурн фес на чело, подиза бастун²⁶⁾ на горе, спушта веђе на доле и ништо збори, познавам, мрдају му уста, мрдају а у лице је дори до уши црвен како панцар, како френан, како поприка. Улезе при нас у одају — сас циниле! а жене се тике згледаше. Погледа по сви редом, а ми очи та у зем' — како од муњу! Обрну се, излезе! Трипут дооди при нас, и то све сас циниле, како ништо да ни каже, па не си каза ништо. Трипут ме мене викну при њега на бошку, хојем ништо да ме ништа, па ни.

„Што ли је, туго, татку ми?“ — мислела сам, а ванз си тике на туја Таску кротачко:

— Таске, мори! У ацину мешину претура се ништо...

— Може бит заради черкез. Заш' је па онакав, ацике?

— Неје. Запазила сам, Таске, ја овој при њега јоште од *квас'ц*.

— Заш' га не питаш, ацике, што му је?

— У! Чуваја Бог! Како ћу па да га питам?

— Чуваја Бог! Измењарка ли си на ацију или домаћница? Заш' му се тол'ко бојаш?

— Како па да му се не бојим, Таске? Домаћин је.

— Ако је домаћин, он ти је тебе и другар...

— Колај ти је тебе да збораш к'да твој неје Нишлија.

— Ако је Нишлија неје звер. Твој ација Нишлија, ама не те је ударија, а мене мој Лесковчанин јоште, што викају људи, млада невесту. И кој зна, ацике, да сам била заврзана како ти, он би ме до с'г утепаја; ама ја...

А тике онеја жене забрајаше да мислу што ми се татко срди, но се собраше око стринка-Таску па викају, смејајући се:

— Заш' те, мори Таске, удари? Паитиш ли?

— Да ме је младу невесту салте лошо погледаја, па ћу да паитим, а никмо ли шамар!

— Заш' те, стринка-Таске, чича-Мане удари? — питају и девојчки, смеју се и бутају се око њума.

— Што му се несу стегле питије, за тој.

— Какве питије? па питају и бутају се.

— Свари питије, па ги занесо на софру, а он: — „Заш' су ти, вика, оваке?“ — „Па с'га несу Волице та да се змрзну, по је Ђурђов дан.“ — „А зар питије треба да се смрзну не да се стегну?“ — па тике мене та поза лево уво — плес! Деле к'д ми запоја уво! Туго к'д запоја! Ја мислешем дор сам жива све ће си поје, тол'ко! Уво поје, ја ћутим, поје, поје, ћутим; а к'да се оно ућута, тике ја:

— „А, бре, Мане, заш' ме удари?“ — „Па даја сам ти, вика, пешкеш за убаве питије.“ — А заш', бре, да ме удариш? А не ли сам те посипала да се извијеш? А не ли сам ти аљине ичистила? А не ли сам ти помогла да се обучеш? А не ли сам ти кафе испекла? А не ли сам те испратила к'да си пошеја? А не ли сам ти се на ноге дигла к'да си дошеја?“ Збори, збори, а он салте гледа, и како да се чуди. А кад ја рек'о: — „Арамија сам, па несам умејала убаво да сварим питије, па зар за тој да ме тепаш? Ја ћу си идем у Господина (владку) да га питам:

за тој ли се удавају девојчки да ги мужи тепају за ништо?“ К'да ја овој рек'о: он си тике опушти мустаћи. Од онаг: нит' ме мене он удари, нит' па ја њему свари убаве питије. Све ми манце прсти да изручаш, а питије несу ми водене салте па Волице...

Замрачи се.

Оне жене и девојке што су око мене викају на мајку ми:

Мори ацике! Ајде праћајте дар. Што је тој, ооо?!

И Татко чу, па рече:

— Ви си играјте. Овој ћу се ја бригнем.

Тике ете ти га глумац та отутке:

— Што је тој, ацијо? Не ли ви је девојке стасало?

Куде су ви бонччалаци? Камо ацијо, ваш аманет? Ми си наш донесомо.

Татко га пушти да збори, да питаје. Ђутећим слуша, стреља сас очи, ваљка мустаћи. А к'да глумац ућута, татко ми тике звекну:

— Сиктер сени²⁷⁾! ана сана, домуз бре!²⁸⁾

— Што, што, ацијо?

— Сиктер сени! — па викну татко и појде на куде глумца сас бастун.

А глумац тике држ' за сокакња врата. Побеге.

Ми се тике по кућу прибутамо, питајући се што ли ће се напраји.

(НАСТАВЉЕ СЕ).

Не пева лабуд...

Не пева лабуд, кад му се крај бљиж, —
То нико није чуо.

То ј' наша машта, што измишља сванга,
Ил је ко уснуо.

Многима можда на крају свог века
Дође нешто жао:

Та ја сам свету имо доста рећи, —
Што нисам певао?

И песнику неком, што је пево много,
Исто буде жао:

Та на мом срцу јоште много лежи, —
Што све нисам дао?

И жалећ' тако изгубљене дане,
Жалост га очара,

Па на свом крају, као лека ради,
Ону бајку стиара.

Крајем фебруара 1901.

Змајова

²⁶⁾ Палица.

²⁷⁾ Одаши. ²⁸⁾ Турена поевка.

Необичан гост у Петрову дому

Причао ми је Лаза Костић, да је његова жена клекла и заплакала се, кад су њих двоје први пут ушли у Петрову цркву у Риму. То је било, мислим, пре три године. Тога се сетих кад сам јесенас, дивног јесењег јутра, такође са својом женом и такође први пут, ушао у исти величанствени храм. Био сам збуњен и узбуђен и зачуђен и хиљаде ми се мисли вразло по мозгу, те ми је то сећање на Лавину госпоњу синило тренутно, споредно, а ипак ме је оно навело, да свратим очи на своју жену. Она стојаше стиснутих уста, укочена погледа, и, учини ми се, да беше малко побледела. Па се прибли уза ме, узме ме под руку, и, након кратка колебања, поведе ме, — покретом и начином, као да ћемо се пробијати кроз велику и опасну људску гомилу, или као да смо се упутили преко пространог а непоузданог леда на води! Тај неједнаки израз осећања двеју Српкиња при „Ваведенију на храм“, доказује оно што и иначе сваки зна, наиме, да се исто осећање изражава различито, према различности темперамента.

Упутисмо се средином цркве, испод највећег свода; иђасмо брзим корацима, па стигосмо пред гробницу светога Петра. Тада се уверисмо да је истинито оно што смо читали и од других чули, а то је, да не толико очи, па први мах, колико ноге, показују необичне сразмере огромне зграде, јер од уласка до те светиње дужина је стотину и тридесет и пет метара. Гробница је велика јама, опколена ступицима и коломатом од драгоценог мрамора, па коме дан и ноћ гори осамдесет и седам позлаћених великих кандила. Доле се силази низ мраморне стенице, које изводе пред златне двери, за којима почивају моћи св. апостола. Над том светињом, у висини од сто педесет и три метра, лебди чувено и прекочувено Микеланџелово кубе, одакле се разлива сунчана светлост. Од гробнице до цркленог краја, до великог олтара, пређосмо још педесет и један метар, јер је дужина цркве стотину и осамдесет и пет и по метара. Вратисмо се јужним разделом, па се поново упутисмо ка главном олтару, северном страном. Није ми намера да описујем ту највећу и најлепшу цркву у хришћанству; имамо више описа њених и у нашем језику, а ипак налазе се у сваком „Вођу“ (Guide). Нас двоје свраћасмо по неколико минута у седам њених капела, застајасмо испред тридесет њених олтара, четрнаест раскошних гробних споменика и небројених стубова, кипова, разних украса итд., па нам у томе протекоше пуна четири часа, као четири тренутка.

Затекли смо око апостолске гробнице и у њој бар до стотину особа, неких у скрушеној молитви, неких у радозналостом зазиравању и шаптању; у канделама, пред олтарима, око апостолских гробова, око кипова и стубова наизјакасмо на гомиле, од којих би једна повећа могла дуплом испуни београдску саборну цркву, а ипак је силна просторија изгледала скоро пушта, што није никако чудо кад се помисли, да у цркви светога Петра може стати стотину хиљада људи! Сем тога утиска, ја сам у исто време имао други, непријатан. Пред олтарима се служашу тихе литургије (мале мисе), а туристе се већином моташу, смејашу и гласно разговараху, сасвим као на каквој пијаци. Недалеко од апостолске гробнице радници су подизали или оправљали неку трибуну, шта ли, па се ту кудало и довикивало као у ма каквој градионици; чак замотрих неког радника где иза једне даске кришом пуши! Сем што се вршашу службе божије, по не-

бројеним исповедаоницама, које се ређају наоколо иза светога гроба, било је доста исповедника, разних народности; на свакој исповедаоници пише латински коме је језику намењена, нпр. pro lingua Gallica, Anglica, Germanica etc. Чисто ми би било кад папђох и па патрис lingua Hungica. Али та исповедаоница беше празна! Чусмо међу путницима све јевронске језике, од словенских: руски и чешки, али српскога ни једне речи. И баш ја рекох жени, да смо нас двоје, по свој прилици, у толикој гомили једини представници Српства.

Вратисмо се у стан, сустигли и уморна мозга. Од ватиканске пољане до наше гостионице, требало нам је на колима пола часа. Беше припекло сунце, као у нас што може јуна месеца. Нас двоје исказивасмо своје утиске, али нас је тиштала помисао, да нећемо ни приближно моћи разгледати потање поједине делове те неисказане збирке свију уметности и вештина, ремек-дела највећих талијанских сликара, вајара и немара. Јер је сваки повећи део огромне зграде посебна целина и свакоме би требало наменити бар по недељу дана, а не свему један део времена од недеља дана!... Утирдисмо распоред, како ћемо обилазити „три Рима“: древни, средњевековни и нови. Јутри наменисмо хришћанским споменицима.

И тако, три четири јутра бесмо међу ранјим походницима Петрове базилике.

Помоћу добре књиге *Guide Lascher* прегледање је ишло успешно.

Једнога вечера, возећи се кораом, мимођосмо велику гомилу поклоника (пелегрини) у мађарској ношњи. То није било ништа необично, јер будући „света година“^{*)}, поклонници свију нација беху загушили Рим; али видећи сребрна пуца и упредене бркове, чинило нам се, да осећамо дах завичаја! Сутрадан затекосмо те суседе пред једним олтаром о леве стране; беше их до хиљаду, већином женскиња; њихов свештеник проповедаше им: изгледало је да је доста жустији говорник, али нам се чинило, да није могао много потрести своје стадо! Пред даљим олтаром, мања гомила угарских Немаца певаше неку црквену песму материнским језиком; певаху складно, али без осећања. После њих, наиђосмо на нове гомиле Немаца горњоаустријских, доњоаустријских, тиролских и тиролских Талијана; свака је покрајина била представљена одвојено. Неки слушаху проповеди, неки мису, други певаху, трећи клечаху у „благоговењу.“ Око свете гробнице беше их тушта и тма. На десној страни, готово пред сваком олтаром, такође беху закрчене препрате гомилама. Беше дакле застајало, и ако је средина цркве била пушта. Кад се сукобисмо с једним од многобројних савијетрина (црквењака), ја га ослових, а он ми објасни да су то „пелегрини“ аустријски, баварски, савсонски, виртембершки и мађарски, које ће папа све скупа сутрадан примити у базилици, те се стога данас припремају у побожним вежбањима, како ће се удостојити „лицезренија“ светога оца.

Пошто није било могуће тога јутра посматрати иконе и кипове на већини олтара, решисмо се, да застајемо поред гомила, да гледамо типове и ношње и да слушамо говор. Тако мимођосмо неколико олтара и капела с десне стране. Од прилике, из средине тога краја, пред оделком неким, ограђеним колонадама, кроз потмулу грају одјек од гласова и корака, допреше ми до ушију три речи, које потресосе сваку жалицу у мени, које учинише да ми срце залепета, да ми кри појури у главу!... Застадох... Побо-

^{*)} О Светој Години имају два писма у 7. и 8. броју Нове Искре Уредник.

ах се да нисам жртва халуцинације!... Али не, млад, звонак глас, понови исте речи српски:

— Јест, браћо моја!...

Окретох се жени и узбуђено заштах је:

— Чујеш ли ти то?

вековим!... Нађосмо некога чара у томе, да слушамо речи материнскога језика, а да не видимо ни говорника ни слушаоце!... Видех на жени да се разнежила, као год да се ненадно, сасвим неочекивано, сукобила са неким милим сподјим! Па прошпта:

ПРЕДСТАВНИЦИ СРПСКОГ НАР

— Шта? рече она, окренув главу к мени, јер 'дотле посматраше нешто на другој страни.

Крочисмо неколико пута ка прегради и устависмо се дирнути, угодно, мило дирнути! Та, милозвучна српска реч роморила је у преградку величанственога храма речи, умњате, скромне, силне у простоти својој, речи које говораху о Богу, о души, о лепоти вере, о вишим потребама чо-

— Буњевци!... Наши Буњевци... О, Боже!

Уђосмо и видесмо приказ подрукчији од осталих!

Фрањевац, млад као канџа, личан као какав прави племић, стао на највиши степенник и пратећи речи необично живом гестикацијом, грми, умиљава се, моли, оштро опомиње, ништа, одговара, саветује... — речи теку као бујица:

— Јест, браћо моја, и ако смо правоверни, ипак смо гришници и непокорници и необризана срца, ба што каже апостол!... Кајмо се, браћо и дица моја, покајмо се у дубини срца, да будемо достојни великога, неувиратнога догађаја, који очекујемо, који ће нас сутраобрадовати, усри-

Стоји мноштво разбољено

Благом р'јечју.....

„Разболени“, стасити Суботичани, са чизамама до колена, у плавим свитним хаљинама, већаном бркати и дугих власи „Разболени“, једре и чедне Буњевке, бујне косе,

ОДА ИЗ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ.

ћити, просвјетлити и окрштити за све дане живота нашега, — сутра, кад ћемо имати незаслужену ерићу, да лице у лице, очи у очи, гледамо намесника Исукрстова, онога који на овоме свиту веже и дрши, онога који.....

А „дица његова“ није да стоје скрушена и пажљива, него мало које очи да нису засузиле! Стоје онако као што је дивно песник рекао:

дугих трепавица, у црвеним сукњама и златом опточеним грудњацима! Стоје обашка људи, обашка женске, пошлани и силни, пуни мира и обдарени здрављем душевним и телесним.

Нека постарија, клонула на клупи у позадини, те се видело да је замниљена и „растрешена“ (расејана). Моја се жена прогурала кроз гомилу и седе до ње. Запрљане раз-

говор, суседски, готово сестрински разговор о дому, о деци, о летини, о путовању, о чудесима божјим и људским у латинском вечном граду!

Ја сам то слушао са милном, са каквом сам ретко кад читао лепо причу или песму! И кад већ изађосмо, не заситивши душу ремек-делима уметности, као што смо других јутара чинили, ми смо ипак изишли ведри и задовољни!..

Ето, то беше тај „необичан гост“ у кући светога Петра. Не беше то какав живи, телесни створ, каква обично замишљамо кад је реч о госту; беше истина жив, али крилат и невидљив, — беше *српски језик*, који ретко кад, може бити и у сто година ниједном, не одјекује под сводовима величанственога Петрова дома!

С. Матвуж

Акварели

XIV

ОФЕЛИЈА

високог ружичног неба блесну вечерња звезда;

Језијућ напукло звоно са трошне цркве звони,
И звук се у небо губи, а ветар струји благо,
Повија травницу меку и мрак пред собом гони;
И луч засвѣтли погде с прозора избице мале,
Нија се двороги месец и јасне звезде се пале!

А кроз равнице плодне суморна река хучи:
Вечита очајна песма... Уморни гласи плачу,
И трска погнуте главе боно, жалосно шуми,
Све дршће под страшним дахом. И с пљуском при-
сак се зачу

И смех грохотни затим... Двороги месец броди,
А мртва, несрећна дена плива на бистрој води.

XV

Н О Ћ

Пуста и глуха тмина, нигде да звезда блесне,
Са бедом печал и јади на црну земљу пали;
Цвили под њима земља и мрачном високом небу
На тешку судбу своју боним се гласом жали,
А небо заплаче с њоме и суза покоја кане,
И са громовним треском муња ватрена плане.

А Ноћ на црном коњу језди кроз пуста поља,
Облаци ко мрачна круна над старом главом стоје,
Ветарац са седих власи тајанствен шум разноси,
И сетна чује се песма, — то бака мргодна поје,
Хитајућ дому своме на мрком седлу се њиха,
Под њом се гранчице крше, и песма губи се тиха.

Д. Ј. ДИМИТРИЈЕВИЋ.

† Др. Светозар Милетић

(УСПОМЕНЕ И РЕФЛЕКСИЈЕ О ЊЕГОВУ ЖИВОТУ И РАДУ).

— Проф. Г. Гершић —

Погибе необичан, редак јунак на политички-друштвеним разбојишту, надахну већ давно рањен лав — умро је Светозар Милетић. Спустили су мртво тело његово у гроб, и нама, епитонима и пигмејима, који смо га физички надживели, остаје сад само то, да за њим тугујемо, да се успоменом његовом жалимо и, што је најглавније, да сведемо биланс његова живота и рада, да покажемо колико смо разумели идеје и тежње његове, колико умемо да оценимо труде његове и резултате рада његова и какву мислимо поцрписти поуку из свега делања његова. У младости својој, пре тридесет и пет година, ја сам као политички почетник имао част и срећу вршити службу крилнога ађутанта уз Милетића, као политичкога шефа и команданта; под њим сам почео срицати политичку абуку; ја сам био и остао један од оних, који су изишли из његове политичке школе. Као такав ја сам био дужан примити се попућена ми задатка, да за овај часопис напишем Милетићев некролог, ма да сам добро знао и осећао сву необичну тешкоћу и деликатност тога задатка. Сваки некролог, који је *lege artis* написан, треба пре свега да отпочне с изразима туге и жалости за покојником о коме је говор; то је сасвим природно и логички основано. Ја сам досад већ више пута држао надгробне беседе и писао некрологе и мени је добро познат цео фонд израза и фраза, којима изобилује наш језик у таквим жалосним приликама, али ево сад, кад бих хтео да дам што јачега и потпунијег израза својој и општој народној тузи и жалости за Милетићем, ја не могу да нађем прикладну реч ни фразу, која томе одговара; сви већ уобичајени и познати изрази, све најодабраније и најзвучније реченице, којима се туга исказује, сва та некролошкија фразеологија — све ми то изгледа слабо, бледо, оскудно, све је то већ употребљено, истрвено, истрошено на ситнице, другокласне величине, па зар то сад само тек да се подгрева, да се понавља, кад ваља ожалити Милетића? Помислимо само, колико је већ пута поводом смрти равних мање или више истакнутих личности цитиран онај познати, веома zgodан стих: „Наши дани све су блеђи, а јунаци све су ређи“, а ако икад, то је тај стих баш сад био на месту, кад је реч о Милетићу. Ту би сад ваљало да је жив Сима Сарајлија, па да смисли и скује неке особите, громовите, јединствене речи и изразе; а за мене у овој прилици остаје само оно што песник рече:

Овака туга та се не лечи
Оваки боли немају речи....

Има већ скоро две деценије, како је Милетић сисао са јавне позорнице, како је политички преминуо, али је ипак још живео, дисао у средини народа, стајао је у кућу, у дну јавне друштвене позорнице као нека особито драгоцена декорација, као символ једне прошле знамените епохе, као нека освештана реликвија из минулих дана. Нација, као и поједини човек, крије од себе саме мисао о онадању своме, о ненакнадним губицима својим; докле је народ још знао, да је Милетић жив, да још дише, осећа и премисља, докле је он још крио од себе мисао о големом губитку своме, гледао је саломљену сенку свога негдашњег вођа и апостола очекујући зар да ће можда још једном ма за часак сенути варица негда снажнога духа његова, да ће чути још коју реч његову... Али у животу

нема повратка, суморан старац не доби више никад мушке снаге. Сад је све то свршено и кад је кроз народ одјекнуо глас, да је Милетић умро, онда је у души народној болно задрхтала најосетљивија жица, онда га је на мах свом силном обузела тешка и суморна мисао, да је с Милетићем сишла у гроб не само једна знатна индивидуа, него цела једна знатна и светла епоха у животу народном. Особена снага Милетићеве личности, поред осталог, била је баш поглавито у томе, што је он био један од оних у историји социјалног развоја и људске мисли тако ретко посејаних, особено конструисаних типова, који представљају „архитип“ (као што Дренер каже) или амблему целог једног племена, целе једне политички-националне групе у извесном одсеку њенога живота и покрета; у његовом су се првном систему најјаче рефлектовале тежње и мисли, које кретаху његовом епохом; оне су прошле кроз призму његовога јаког и великог ума, добиле у њему свој пречишћен, дестилсан израз, кристалисале се у прецизно обележене облике — и Милетић је постао судбом одређени носилац, апостол и — мученик њихов. У последње време имадосмо више пута немилотога повода да с уздахом кажемо како „стара гарда изумире“, а сад, кад је умро Милетић, сад се срушио центар њен, сад је легао у гроб највећи и последњи типски представник и *Spiritus rectus* њен, који као умни и морални горостас беше високо израстао изнад поколења свога те стајао као на далеко видно обележје, као кула светиња својега доба.

А сад шта да кажем о животу и раду Милетићеву? О њему се не може писати једна обична биографија, него историјска студија. Дренер је казао да је „живот индивидуе минијатура или модел живота нације“, па даље каже: „ко је год изучавао физичку и интелектуалну историју индивидуалног човека, признаће како је њом за дивно чудо обележена социјална историја“; ма да је та теза његова још једнако предмет спора у социјологији и ма да се она мучно може потпуно одржати у ономе смислу, у коме је он разумео, ипак је несумњиво, да та Дретерова поставка стоји, кад је реч о индивидуалној историји и раду једнога од виших индивидуалних типова, у које спада Милетић, у коме се, као што мало час рекох, збиља оличавао живот целог народа. Ко, дакле, хоће да оцрта и карактеристичне живот и рад тога човека, тај управо има задатак, да пропрати и пређе целу политички-друштвену историју пре-

косавскога Српства, па донекле и целог Српства, кроз скоро пуних четрдесет година. А кад тако стоји ствар, онда ја, разуме се, не могу ни помислати на то, да за овако кратко време, које ми је на расположењу, притиснут још свежим утиском тешкога народног губитка, напишем једну исцрпну студију о Милетићеву животу и раду. Простран историјски материјал, који обухвата толике разне моменте, толики низ појава, факата, прилика и неприлика, стоји предамном као брдо, које ја не могу овако на брау руку преједати ма колико замузав свога већ прилично поусталога списатељског пегаза. Но осим недостатка потребнога времена и сталоженог расположења за сабирање

и сређивање факата, за једну брижљиво израђену студију са потребним колоритом и подесним распоредом материјала, има за ме овде још једна тешкоћа; она се састоји у ономе, може се казати, дуализму у Милетићеву природи и у његовом раду, јер је он био с једне стране дубок мислилац, који је имао талента и склоности да у филозофској осами проучава и третира социјалне научне проблеме, а с друге је стране био у исто време активан политичар, који је слазио у арену и врлог дневног политичког живота и покрета као борац и агитатор у вишем, најизлепотијем смислу те речи. И те се две стране његова бића и његова рада ушлећу и преливају непрестано једна у другу тако, да их је тешко или управо немогуће одвојити и засебно третирати. Не може се говорити о Милетићу као публицистичком писцу, дакле књижевнику, а да се не додирне, и то потање не додирне, његов тако огроман и замашан практички политички рад; као што с друге стране опет не можемо говорити о њему као полити-

СКОПЈАНКА.

чком апостолу и борцу а да у исто време не истакнемо његов велики литерарни публицистички таленат и његову солидну научну спрему, према чему он није спадао међу практичне рутинисане политичаре обичнога калибра а тако исто није био само тек версиран и извезбан писац новинарских чланака, који се радо и лепо читају и подмирују дневну потребу публике и момента, али спадају у лаку умну робу која се махом оснива на танком шабациреном знању и остаје на површини предмета и питања не улазећи у темељитије претресање његово. Према томе двојству у Милетићеву природи одиста је тешко говорити о његовом животу и раду у једном чисто и строго литерарном часопису, јер је, као што рекох, просто немогуће изабети,

тај говор да не буде непрестано проткан политичком садржином и политичким рефлексијама.

Према свему, што сам навео, мислим, да ће бити јасно, да овај мој покушај о Милетићу може бити само једна летимично неизрађена скица, једна пмска испрекиданих одломака, успомена и црта без икакве претензије на титулу једне како ваља израђене и заокружене историјске слике или студије. А поред тога мислим да ће читаоци ако не оправдати а оно бар разумети и извинити, што кроз мирне, скровите, појетским дахом замирсане ступце овога цењенога часописа са тако пријатном забавно-поучном садржином мора бар тренутно да провеје тежки задах из ваља узбуркане, оштре и сумноровите политичке атмосфере, у којој се Милетић кретао.

После овога мало подужега увода, на који ме је нагнала сама деликатна природа мога задатка, да сад с нијететом приђем излагању појединих црта и одломака из живота и рада великога покојника. Живот Сетозара Милетића отпочиње у идилској тишини у сиромашној кући једнога сеоског зашталје у најкашком селу Мошорину; он је никад из средине самога народа и већ у самој својој конституцији донео собом на свет клице и црте јуначкога и бистрога соја најкашког. Пада ми овде на памет, како сам некад у младости чуо једну песму, коју је, како причаху, певао најкаш, стојећи пред српским логором код Мошорина у ноћи на мртвој стражи према Варадину, где је био командант Храбовски; гледајући према месечини у ведрој мајској ноћи, где се у даљини уздижу тамни бедеми нараднски, он је певао:

Чуј море Храбовски
Варадин ће пропасти,
Ал' Мошорин град — никад на никад!

Колико беше јуначкога поуздања у тој песми, толико је у њој, може се казати, било и неке несвесне слутње, да ће ибила то најкашко сеоце у спомену потоњих нараштаја преживети горди Варадин, јер је доста Варадин већ и данас у велико изгубио своје негдашње значење, пошто се зна да тврђаве у модерној војни веома мало значе према ономе, што су некад значиле; али „Мошорин град“ тај не пропада, тај се спомиње и живи, јер је родно једнога Милетића! — Ваља поменути Милетићево школовање у Пожуцу непосредно пред 1848. годину, куда је по свршеном шестом разреду у новосадској гимназији отишао да слуша „философију“ како се онда звао седми и осми разред. Тада је у Пожуцу било велико коло српских ђака и они склопише ђачко друштво „Слободу“ и ту прво отпочиње Милетићева јавна каријера, пошто се ту већ истакао међу својим друговима као првак и као — песник. Пожуцко омладинско друштво издало је 1847. књигу „Славјанку“ и најлепше песме у њој беху Милетићеве. Као многи други знаменити радници на политички-друштвеном пољу и Милетић је, дакле, у своме умном развијању отпочео са диреким заносом младишког идеализма; али кроз ту његову лирику већ провејава основни тон, основна црта његове природе, јер се он у својим песмама не заноси и не одушевљава леним девојачким очима и витим стасом, него је његова појезија чисто патриотска са политичком тенденцијом. Али већ само то, што је потоњи публициста и политик отпочео свој јавни рад у песничким изливима, указује на једну карактерну црту оних индивидуалних типова, којима је намењено да буду носници и стеголоше једне идеје, да се за њу одушеве и заложу, да за њу погину; такви људи, поред јакога и бистрога ума, поред гвоздене воље и снажна карактера, морају имати и

добру дозу осећајнога заноса, неку врсту фанатизма, којим се разликују од хладних реалних политичара и трезвених државника од заната. То је она црта, која нам у психологији таквих људи објашњава оно, што се многим и у Милетићевом темпераменту није допадало, а то је одсуство свагдашњег практичног, хладног одмеравања, извесна раздракљивост, диктаторски велејетети, непримљивост за компромисе и обзире опортунитета.

Код реалних политичара и државника од професије мора бити извесне гнхкости прилагођавања и довијања, мора бити политичке стратегије и тактике, у њиховом речнику поред оних познатих речи „стићи и на страшно месту постојати“ ваља мора у средину да се уметне и она згодна речца „утећи“, али код бораца и апостола Милетићева калibra те речце нема, она отпада.

Школовање Милетићево у Пожуцу важно је још нарочито и по томе, што је он ту положио умни темељ своме начину мишљења и осећања под претежним утицајем чувенога словачкога патриоте и књижевника Људевита Штура; топли зраци високо образована духа Штурова и његове поуке прво су оживели и развили умне и осећајне клице, које су се тек будиле у богато одареној и примљивој души младога детића. Утицај Штуров имао је без сумње пресуднога значења за правац Милетићева образовања и потоњег рада; то ми је Милетић сам више пута казивао.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

Лептир

Ле лептира, душо мила,
Где пада на цвет;
Жела га је свет уждига
Да ужива свет.

Они се на посрће,
Лаки диже лет;
Па се опет навраг прће
Да ужива свет.

Он борави срећно доба,
Не зна шта је сет;
С цвета на цвет све до гроба
Да ужива свет.

Хајде, ја ћу лептир мали,
А ти буди цвет!
Зашто не би уживали,
И ми овај свет? —

М. Крстић

На Дрини

У. П.

Ноноћ прође већ, а ја још блудим, јадан, крај њене обале. Месец је одавно зан'о за Великозворничке висове, и сад се само по мало, у јулској ноћи, распознају куће на противној страни. Дрина, брза и шумна као и увек, журно носи Сави све благо своје.

Већ неколико дана блудим овако, желећи да је за нешто запитам, желећи да од ње нешто дознам. Већ неколико дана, неки унутарњи глас у мени пита је о многом чему што би моја душа тако хтела да зна. Па и сад ја чујем питања која долазе до мојих усана:

— О лепа, свежа реко српска, реци ми шта носим? Шта си видела? Шта ли си чула? Реци, о мила реко! Јеси ли тужне вести које носим или веселе? Реци ми, реци Дрино! Јеси ли уздах какав чула, плач, може бити, или и крв видела? Реци! — Јеси ли овако кадгод, у мирној јулској ноћи, видела лице какво које је дошло, тужно, да ти се, далеко од људског ока, далеко од људског уха, у тузи својој изјада? Јеси ли чула кадгод исповест какву тужну? Јеси ли видела кадгод чисту, искрену сузу? Јеси ли примила, Дрино, да је и даље носим? О кажи ми! кажи! ти горда реко српска!... Не бој се ни туге моје! Не бој се ни суза мојих ни тешког плача мога. Ни уздаха се мога ти не бој, Дрино! Уздаха чути нећеш, суза на тебе канути неће, а срце ће ми бол савладати. О реци, реци, Дрино!

Много сам пута до сад оваке чуо речи, ал' никад уснице моје не пређоше оне. А сад, у тихој ноћи, понављајућ' још једном исто, осетих да рекох, што досад нисам могао. И гле! таласић један мали ка мени право иде, к'о да ће он ми казат' што питах Дрину сад. Још мало, још мало само, и ти ћеш близу бит', и моћи ћеш ми казат' све, таласе мали мој! Ал' једног пећег сво, где за њим брзо хита и, кад га стиже, чух:

— Ти не знаш ништа, мали, од скоро памтиш само. Један век није ништа, ти би му мало казати знао. Пусти старијег за то, старији казат' зна:

— Одавно памтим, синко, одавно овде сам ја. И тебе познајем добро, знао сам шта хоћеш, све. Упамти, дакле, добро све ћу ти рећи сад. Видео сам и светле дане и срећу племена свог, ал' давно је, врло давно било то: да немам памћење добро, да памтим колико ти, већ бих одавно заборавио. Од тога доба за тугу само знам. Вид'о сам и боле и јаде тешке, и увек само то. На моје обале ове, уздаси, патње, сузе и горки плач и туга једно за другим стижу. Гледао сам и гледам горку тугу: грехове ваше, отаца наших, дедова и прадедова. Сви су грешили, а и ви грешите. — Али, да те тиме не мучим даље. Да ти кажем шта видим сад.

Овуда, овим обалама мојим, куда се већ тако дуго чују само уздаси, овуда ће у скоро песма се зачути. И престаће туга и престаће јади: и нова радост, које већ одавно нема, ни десно ни лево, повратиће се. У место овог очаја, који толико времена гледам, на мојим ће се обалама весела песма запевати. Силна ће песма бити то, јер ће она певати многовековне грехе, јер ће је певати народ многи. Тада ћу опет видети оно што сам само у прво време видео: само једног човека никако три.

Не питај кад ће бити, нићи хоћеш ли ти видети! Шта ти је до тога стајо када ти кажем да ћу ја скоро, врло скоро видети.

Више ничега нема! Месец све ниже пада. Зора почиње већ. Дрина силно шумти, и далеко, далеко носи сву снагу своју и с њоме таласе моје. О збогом српска реко!... До скорог шићења Дрино! у оном срећном часу када се захори песма!

М. Звоник.

Мнодраг Ристић.

Материнска љубав

У ЖИВОТИЊА

блицу су разни у којима се љубав јавља. Она је негде нежна, негде приваљива, негде узвишена. Материнска је љубав све троје у један мах: приваљива, нежна, узвишена. Она истини вреди широм за цео животињски свет. У оним сићушним створенима, за које многи тврде да немају свести, купа топло срце материнско. Код њих је сав живот посвећен материнству; код многих се последњи дах испушта са последњим пламичком материнске љубави, са извршењем последње материнске дужности. Навешћу само неколико примера. Има их и сувине. Нећемо ићи у ситнеж животињски; није нам ни потребно код толиких, крупнијих познаника: у полу, у шуми, на путу на и у самом дворшћу.

Шума с пролећа оживи. Из зелена жбуна, из круне брвената дрвећа избија живот, разлеже се песма. Све је то одеве љубави.

И поље има своје лепоте. Њиме се игра гиздави кипиш, шарени лептир: он загвири у сваки цвет, да се насине сока, да се надише мириса. Изгледа као да за то само и живи. Греше који тако мисле. Сврха његова живота није вечита даугубица, несташно лепршање. Крајња му је мета обезбеђење подмлатка. Ту најузвишенију дужност мајка врши, рекао бих, са правим материнским осећањем. Свако своје јаје дочека нежним трептањем крила, свако јаје притисне својим крилима, граи га, што рекао један француски природњак, као да зна да им је то и први и последњи матерински загрљај. У ово време веселост материну заменује збиља, сета, па ако се сме рећи и права туга. Материнство је само по себи брига, збиља, а са испуњењем те дужности код лептирица наступа сета — предзнак скорје смрти. Оне угину по полагању јаја, оне својим животом испуњују живот свога подмлатка. Мати умире да деца оживе. Она неће дочекати да види своје веселе малишане кад полете измањени топлим сунцем. Али за ову спрочад постарала се сама природа, спремивши им богату гозбу у крупницама мирисна и шарена цвећа!

У испуњавању материнске дужности многе лептирице показују доста обазривости. Неке савијају растово лишће у трубу, у коју полажу своја јаја чувајући их тако од студи и алаге. Ова труба је притврђена материјом која много личи на паучину или на свилу. Друге убирају лишће и у наборе улажу јаја, неке у пукотине биљне коре итд. Ова материнска бољивост је разумљива. Зимска студен десеткује јаја. Да би их што боље сачувале, мајке слажу јаја у гомилице. Улепљују их нарочитом материјом

коју дуче у своје организму. Најзад озго их покривају меким, свионим маљама које скидају са свога тела. Тај адићар матери није више ни потребан, јер ће она убрзо и угинути, вероватно својом старошћу толико задовољна, колико је била весела прих дана своје младости. Умахнуће само још неколико пута својим малаксалим крилима; то ће њезиним малишанима бити последња мајчина милост, последње збогом, последњи мајчин благослов.

Толико исто, ако не и више, брину се о своје потомству и многе бубе. Оне улажу своја јаја у биље или у животиње тако, да ларве имају у обиљу хране чим се наведу. Само један пример из ове групе. Буба је осредње величине. Крила су јој прошарана перанцастим мрљама. У доба кад нас највише интересује, ове бубе живе у друштву, или се бар моментано окупују ради једног важног, заједничког посла. Кад пађу леш какве омање животиње, подилаче се под њ и почињу га укопавати у земљу. Посао је тежак али иде прилично брзо. После неколико часова леш је неколико сантиметара у земљи. Тада женке улажу своја јаја у овај леш. Не остављају га са јајима на површини с тога, што би и леш и јаја првом приликом појела каква грабљивица.

Због ове особине буба се зове *гробар*. Име није лепо али сасвим прикладно.

Овај тежни и напорни рад диктовала је материнска љубав, неодржива брига да се своје подмлатку обезбеди опстанак. И ове мајке после извршене дужности мирно умиру.

Ако би леш случајно био на камену или на тврдој земљи, гробари би га удруженом снагом однели на меку и бухаву земљу. Само једну напомену на овом месту. Неки тврде да они све ово чине споразумно, други доказују да то бива нагонски, али и једни и други морају признати, да тиме гробари непобитно доказују своје родитељско старање.

Паук је прождрљивац; он је пеномирљиви непријатељ слабијима. У његову спиралу срцу наводи се и кутак пун родитељске нежности. Скоро нема опасности пред којом би мати стала, кад су јој у питању младунци. Bonnet је својим огледима нарочито настао ову лепу особину у паукова.

Женка носи собом сва јаја у нарочитој кесци прилењеној за тело. Заједно са том кесicom, баци је Bonnet у заседу мравићег медведа. Његова ларва је прави разбојник; она чека и бије на заседе. У песку ископа рупу и на дно њезино заседне завлачећи се сва у песак. Чим наиђе на њу каква буба, засина је песком док је не свати на дно, док је не ухвати. Ретко се која избави. На овако погубно место Bonnet је бацио паукову женку. Она журно наиздаше, али несрећом, грабљива ларва дохвати за кесу с јајима, ленак попусти и кеса остаде у јаму. Опасност беше велика, али ни тада мајка не изневери своју дужност. Кесца беше за њу слан магнет. Она се врати у јаму. Bonnet је гоњаше, али она остаде при својој, пољна да се и сама сахрани на месту погубије својих милих и драгих!

Кад се младунци изведу мајка их носи на себи. Ударили се прутићем по нојзи, младунци се разбегну, она се узнемири, али се не одмиче од своје расплашене дечице. Устумара се тамо амо, као да би их хтела што пре прикупити. Она љупка заједница растура се тек онда, кад младунцима више није потребна нега материна.

Ни пужени нису небриге према својој потомству. И међу њима има примера пред којима се стаје. Један морски пуж прилепи своја јаја на какво суво дрвце и вуче га собом док се младунци не изведу.

Међу рибама је познат наш грегорац који гради у води гнездо за своје младунце. Ова ситна рибица ретком срчанашћу брани своје гнездо. Да не понављам оно што је познато. У богатом свету рибљем има још интересних примера.

Ајкула је гусар. Опасна је човеку, опасна је скоро свима морским животињама. Са њезином сврепошћу, чудновата је противност љубав материнска. Свога младунца родитељи дуго воде за собом. Хране га и уче лову. При најмањој опасности узимају га у своја пространа уста и ту га чувају док опасност не мине.

Друга једна морска риба показује и нежности и досетљивости. Да се младунци што брже изведу треба да је икра на површини, али да је вода не дохвата. Ради тога родитељи дувају под икру ваздух из уста. Он се купи у крушне мехурове, који се нижу један уз други. Како је ваздух лакши од воде, то он собом подиже и икру над воду. Кад они мехурови попрскају рибе поново предузимају посао. Пази се да се свака штета за времена поправи, с тога родитељи не остављају ово мало место док се младунци не развију.

Направићемо овде скок и ако га у природи нема. Ни код жаба ни код корњача нису сасвим утнгули родитељски осећаји. Много би било да и за то наводим потврде. Прећи ћу ћутом и птице јер сам на другом месту о томе говорио. Напомињем само да би ластва и рода могле послужити као пример материнске љубави и за многе савршеније животиње. То вреди скоро и за све певачице. Кадгод је реч о птицама ја не умем обичи славуја. Он испева што му треба. Песмом осваја драгу, песмом изводи младунце, песмом их животу учи, јер је њихов живот песма. Без љубави, без осећања има ли песме?

Пођимо даље. Гломазно тело китово од 150.000 кгр. цело затрепери при опасности њихова младунца. Reugard наводи да је кит раздробио барку на којој му беше заробљено љубимче. Мати се брине о младунцу пуне четири године по његову рођењу. Ако му је тешко пливати, она плива пред њим и разбија морске таласе; ако је уморено носи га на леђима. Menault наводи како мати у опасности узима младунче под пазухо и бежи. Ако га не може спасти, онда она иде напред, дочекује ударце њему намењене и гине не остављајући га. У оваким случајевима прима борбу са сваки противником.

Домаћин миш је немала животиња. То се већ не може рећи за његова рођака, за пољског миша. Он је најсветији међу мишевима. Кад се већ надају младунцима, родитељи исплету од животног лишћа гнездо на житним струковима. Слично је птичјем гнезду. Постављено је меком травом, цветићима, топлим материјама. Породица је богата бројем чланова. О њезиној сигурности стара се мати. Цицом објављује сваку опасност. Младунци то разумеју; сваки се ухвати матери за дојку, те она тако наговарена бежи

из гнезда. На исти се начин и гнезду враћају. Ако случајно изгуби ког младунца, враћа се да га нађе. Поједице преноси и устима.

Лавица је нежна мати, али страховити чувар свога подмлатка. Она само за младунце живи. Тада врло мало спава. Ко год се лежишту примакне — пронао је; нигде смрт није тако близу као ту. Материнска брига и страх чине да свирепост ове крвожедне животиње достигне свој врхунац. Кад младунци поодрасту, води их собом да их отац лову обучи. Она их храни, бирајући им најлепше комадиће. Понекад се лавица играју с мајком као мачка с мачићима.

Многи природњаци поричу даву нежност родитељску. Оптужују га чак да и своје младунце једе, али га многи и бране. Наузетак вероватно има као и у људском друштву. Утврђено је да он младунце лову обучава. Треба ли хране за целу породицу, његова је брига да је набави. Породица га очекије на zgodном месту док он лови. Са волем од 200 кграма прескаче зид од 3 м. висине. Док младунци једу, он чува стражу; за то време ни залогоја не окуси. Задовољава се оним што му остане. Све ово тешко да би лав радио, да у њему нема ни искре родитељске љубави!

Тигар и тигрица слични су даву и лавици; исте оптужбе, исте добре стране.

Капетан Williamson беше убио у Индији два тигрића. Том приликом су људи нашли четири на истом легалу. Тигрица беше отишла да потражи хране. Два беху затворена у штаду, а два поклонили капетану. Они у штади урикали су врло много. После неколико дана зачу се поћу страховито рикање тигрично. Она се јављаше овим малим заробљеницима. После дугог тражења беше нашла своју украдену децу. Из страха да тигрица не учини какву штету, пустили су тигриће. Мајка их однесе као што мачка мачиће преноси.

Мачка је пружила масу примера материнске нежности. Др. Францлин је посматрао како је пливајући преко пошвре реке преносила своје мачиће.

Још је интереснији пример који наводи Брем. Њихова домаћа мачка беше окотила мачиће у сену на шталу. Нађоше је после десетак дана. После петнаестину дана мачка дође мајци Бремовој тужно маучући. Трчаше час пратима час мајци Бремовој, као да је хтеле умолити да пође за њом. Учинише јој по вољи. Мачка отрча преко дворишта, хитро оде на таван, отуда донесе једно маче и спусти га пред ноге госпођине. Она узме маче, помилува га и спусти у своје крило. Мачка јој донесе још три ма-

чета. Госпођа их све пренесе у кућу на топло лежиште. Мачка беше веома несела. Тек доцније приметеше да их она не доји. На своје велико изненађење нађоше да јој је нестало млека. То беше једини разлог зашто је ова наметна животиња, ова брижљива мати предала своје несташне мачиће нези својих господара.

Материнску нежност мачка показује као и помајка. Она често одоји и одгаји и туђе мачиће! Наводе се примери да је мачка нежно чувала чак и младе неверициће!

Шта би се тек могло навести за интелигентна пса? Непобитна је истина да је једна нежна мајка пропутовала 160 километара само да пренесе своје младунце кући господаревој. На том дугом путу морала је четири пута препливати широку Рајну.

Да завршим о мајмуницима. Мајмунице су нежне мајке до самоодрицања. Оне најживо гаје своје младунце: бицићу их, купају их, носеју их у наручју често притикујући их од милости на своја прса.

Ж. АДУКЈЕВИЧ.

УЛИЦА У ВЈЕЉНИ.

Гибони живе у друштву. Кад их доцни гоне остављају рањена друга, али мајка неће никад оставити рањено младунче. Она заједно с њиме гине, ако га не може снасти.

Позвага је она истина: да је мајка стала пред пуцњану цев, само да спасе своје младунче.

Још један случај. У њему је толико материнске нежности, толико интелигенције, да се мора примити са

резервом. У провинцији Но-пап ловио је један ловац. Прилика га ванесе на мајмуницу. Нанишани је и стрелом рани у прса. Са великим болом она пуцнуна стрелу из проију, брзо дохвати своје младунче и подоји га. За тим журно набра три повелика листа у облику фишека, пануни их својим млеком и остави поред младунца. Неколико тренутака доцније издахнула је.

Овом примеру тешко је паћи равна. Он ће бити најлепши завршетак овоме чланчићу.

Кад је овако међу животињама, шта ли је остало за људе? Не помишљам на оне грубе изузетке. Неоспорно је дакле материнска љубав најузвишенија нежност. Зашто онда сумњати да је иштупано срце материнско довишнуло своје неблагодарном сину кад је пао: „јеси ли се убио, чедо материнско?!“

Љуб. М. Давидовић

* * *
 Ја сам прелистао књигу свих грчина,
 Уморан и сетан већ бих мира хтео;
 Све добро што нађох на стази живота
 Беше: један цветак, и то полусвео.

Забачен, крај пута, он је мирно леж'о,
 Помирен са бедом и удесом својим;
 Кад га изненада моја рука диже:
 Са судбином својом хтедох да га спојим.

И увелак дигох, притискох на груди,
 Радост моја беше од небеске већа!
 Свет с жаљењем рече: то је мртав цветак!
 Ја сам себи рекох: то је твоја срећа!

Веровах у љубав, у тај свети пламен
 Кад два срца дају све што могу дати;
 У анђелску светост загрљаја чедног
 Бића што умире и бића што пати.

Веровах у вечност, у добро на свету,
 За ким овде доле жуде срца многа;
 Верујући нађох идеал живота
 И поново спазих изгубљеног Бога.

Веровах и љубих, љубих и умирах...
 Јер уз срце бејаш и сам живот дао:
 Те ускоро поста диван, свеж и румен
 Цвет за који дотле нико није знао.

Ал' кад једног дана лепши путник прође,
 Узаман сам срећу на грудима крио —
 Похлепно и смело он се руком маши
 И однесе цветак, мени тако мио.

Остадох без њега. Ништа сад не тражим.
 Помрчина свуд се око мене спушта...
 Ја стојим, не јурим за таштином људском,
 Ни за земном срећом која ме напушта.

Мој је видик мрачан; нигде јасног зрачка...
 Имао сам звезду, облаци је скрише...
 Путања се моја све већма сужава;
 Без вере и наде шта ја чекам више?

Ја сам прелистао књигу свих грчина,
 Уморан и сетан већ бих мира хтео;
 О, тишино гробна, — боравиште вечно,
 Ја сам те се давно, давно зажелио!...

Вол. Ј. Илић

Т љ Б а.

Из босанског сеоског живота

П. Кочић.

Човјек је лијени, насмијани Ђурђев-данак.
 Све у радости и неописаном миљу плива и
 топи се. На љупком цвијетку, на њежном и
 зеленом листићу, на танкој и виткој грани-
 чници онака се нов, пробудио живот.

Човјек се осилио, па некако поносито гледа, како га
 природа обасише красом и љепотом. Пуне су му груди;
 хоће да препукину од неке милине, која му је тако нејасна,
 али коју тако силно осјећа у раздраганим и набреклим
 грудима. Срце му заигра — полетно би. „Хвала ти, Боже,
 на твоје дару!“ нехотице му се отме узвик из узбу-
 ђене душе.

Чудновато је Ђурђевско сунце! Оно старе подмла-
 ђује, а младима полет даје. Све, све му се радује и жељно
 га ишчекује, па и онај мали мравак, што тамо мило по
 сувом прутућу.

I

Испод Крагуљева Брда по лукама расуле се бијеле
 овце и мали јагањци. По гдекоја овца бризљиво блеће,
 а тек јој се мило јагањци одазове, па се сито заигра
 преко меких и питомих лука.

Чобани се скупили, па се разговарају о зимунцима
 претриљеним мукама: о оном великом сивијегу, што је па-
 падао о Часнијех Верига. Казују један другом, гдје ће,
 ако буде суђено, до године зимовати.

Најамник Миће Зељковића, Благоје, младо момче,
 лијеп и спућан, као пурица — тек га се паусница хва-
 тила — поизмакао сам мало подале, па мало-мало погледа
 Крагуљево Брдо. Њега као да не занимају чобански раз-
 говори и њихова проста и безазлена вијећања. Да, зани-
 мају и њега, али опет не тако, као нешто друго.

Чућете, причаћу вам.

Сироче је; нигдје никог нема на овом бијелом сви-
 јету. Преклањске године, биће уз оно пет дана, умрије му
 мати. Оца није ни упамтио, а друга му је ова обликња
 родбина прерано помрла.

Ништа ти није горе и жалосније, него на селу остати
 сирота. Нит' ти ко има сашити рубић, ни ко опрати, нити
 ко окршити — нити имаш главе, ни узглавља, па ет'...

Његов отац био је човјек доста могућан и живола-
 зан. Али уз буну ударише Крајинници, кад су оно по-
 лавили на Бању Луку, па све разграбише и поналише.
 Имао је два плуга волова, седам-осам крава, а држао је
 прилично и ситне стокe, те је могао врло лепо живка-
 рити. Земља добра, па штогод човјек баци, стоструко рађа.
 Куд се окрене, берићет.... Пун амбар, пун тор, пуна кеса
 пуне камене, а њива се угиба од рода. Стари берићет, па
 то ти је!

Чисто човјек, покојни Гавран — Бог да му душу
 прости — полуди. Ухвати неку боду и лицем на Светог
 Николу исте године у тешким мукама издахну.

Мати му, Ђуја, послје двије године преуда се не-
 гдје тамо у Трамошњу. Преведе са собом и Благоја.
 Више дјеце није ни имала. Није им се дало у дјецу. Не-
 како су била жестока, па не састави ни годину, пресвисни
 од силног дречања и плакања. Зато је Ђуја и надјела тако
 име свом Благоју.

Њега је оцух почео у пошљедње вријеме попрлијеко гледати, те он једног дана побјеже у свијет. Стара Ђуја чувала је свијде косе и туговала за својим јединицом, док јој се Бог не смилова и не прими је себи.

Благоје већ од десете године пошао по најму. Пребија се од немала до недрага. Ходао је дуго којекуда, док се прије три године не нареди с Мићом, да му иде за сермијом.

Десет форинти, двоји онанци „кузолаше“ и руно вуне,

Тако га све наше село зове. Живе душе нема да се на њ потужи. Са сваким он лијепо, па и с њим свако.

Једном му ушла сермија у аијан, па ће пољар мало набусито :

— Зар ти, дијете, не видиш, да је 'во ливада? Забранно је Ђокан, да 'вуда сермија пасе.

Њега нешто штречну, па поцрвени као рак на угљену.

— Не љу више, брате Миле, нијесам анао, да је...

И. ЈОВАНОВИЋ.

АРБАНАС НА СТРАЖИ.

ето, то му је ајдук од Ђурђевог до Лучина. Са својом плаћом био је задовољан. У Мићиној кући било му је лијепо. Сва су га чељад памла као свог укућанина; нијесу говорили „наш најменик“, већ „наш Благо“. С Мићом Мићиним пазно се као с рођеним братом.

— Сејо, је ли Благо дојавио овце на понасак? — шта Јагода, снаха Мићина, Марушцу, кћер му.

— Богме, снахо, још нема нашег Благог. Одјавио је чак тамо иза Палачковића Гробља, па ето га још нема — одговара Марушка.

— Добро, добро, Благо. Знам ја, да си ти... Немој, анаш, више... — и пољару би жао, што набрехну на њега.

Благо је непрестано погледао уз Крагуљено. Жудио је да кроз густе гране расцијеталог шљаника види оно за чим му срце куца.

Испред кошара Крагуљених зачу се пјесма. Данао је Ђурђевог-лап, па се дјевојке уз пјесму љубају — тако се ваља. Чобани су позвали глас. То је пјевала Туба и њезина другарица, Пава.

Благом одмахну на срцу, а уздах му се нехотице оте из радраганих груди. Хвати се за напикани припањај, извади љурлику, па засвира. Звучи су некако бдио одјекивали. Грудн му се диваху, а руке просто играле по рупицама јасне љурлике. Она му је једини разговор и забавна у самотним часовима пастирског живота. Никуд не иде без ње. Кад пред вече напаса овце, непрестано му је у устима. Многи му је сеоски момак завидно, што умије тако вјешто љурликати.

— Не виђурлика, Благо! Не гледа Туба на таке — вели Маркан, чобанин Мајсторовића.

Он се застиди као млада па не диже очију.

— Знам ја то и без тебе, Маркане. Ја љурликам, 'нако знаш, за своју вољу — вели Благо и меће љурлику за припањај.

— Не знаш, Маркане, шта је коме суђено — кажу други чобани.

— Оно море свашта бити. Ама, ко ја велим, није 'нако прилике — онет ће Маркан. Нешто, дијете, наш Лазар... — он се уједе за језик, па да би то забашурило, устаде. 'Ајдмо, крећмо сермију. Свака данас 'вође, на једном мјесту — ономиње их Маркан и прти торбу.

— Бога ми, тако је — одобрава му Благо, и кришом погледа уз Крагуљево Брдо и спази Тубу, како мину напад шљавика па бунар.

II

У старе Анђе покојног Миле Крагуља има кћи. Крштено јој име можда и сама мати заборавила. Кад је била мала, зоваше је од драгости Тубом. Нико је друшчије и не зове. Она се не би знала ни одазвати, кад би је ко крштиним именом зовио.

Кућа старе задруге Крагуља била је далеко чувена. Стари Јово Крагуљ за добрих година могао је испећи по триста ока љуте шљавице, све ко грома! А Јовина кулаша још се и данас добро сјећа силни Мухарем-ага Ђумишлић.

Његова је кућа била сваком широком отворена: калуђеру, пону, просјаку, путнику. Ко дошао, ко пошао — стари је Јово знао сваком угодити и по вољи учинити. Свак је благосиљао његов дом. Лијени задрушки мир, ред и поредак владао је под кровом његова дома. Свако је чељаде знало свој посао, па је радило без поговора с вољом и увјерењем, да себи ради. Лијени стари задрушки животе, како те брзо нестаде!

Стари је Јово увијек држао па јаслима два седленика, а носио се као какав харамбаша. Човане чапшире, па порх њих цариградски појас, онда фермен са сребрним илвама, па по фермену биоградски гуњ, а на глави повисок фес, омотан прином памуром, испод које је вирила дебела кићанка. Па кад још узјаше помамног кулаша, а објеси кубурлуке са дивје граше о седло преда се! Еј, стари земане!

— Кад заступи 'Устрија — прича Ристо, син Јовин — некако у јесен баћа умрије, ми се уз Часни Пост на четверо подијелисмо и од тад нам све удари натраг. Године почеше издавати, марва пропадати, а тешке мирије стезати. Ништа ми није у мом вијеку било жалње, нег' кад баћина кулаша мунташе за мирију. Нак кад та продаше Мујкану, опом Циганину из Бронзенака, мало те не подуди'. Сиротиња и вукарепћина обладала је са свију страна, ал' се још не дамо. Чуваћемо стари глас и поштење, а друго, како је Бог дао.

Брат Јовин, Миле, некако је брзо за њим промјенио свијетом. Иза њега остаде у највећој сиротињи стара Анђа са три кћери. Кућа без мушке главе — како је то јадно!

Некако се јадница копрљала и доверала. Двије кћери лијено је удомила. Тубу, своје мило мјезимче, љубила је свим жаром материшке топле љубави. Њих двије остадоше у биједној и трошној колибници. Кад је Туба стала на снагу, нила је по селу по надницама, да изради који грош за шаку соли.

Стара и немоћна Анђа сјећала се лијених дана задрушког живота и са сузним очима испраћала је своје мјезимче туђину па њаву.

— Чувај се, 'рјано моја, свијет је, ко свијет. На данашњем земању лако је поклизнути и образ окалати. Обуј се, зеницо моја! — вели старица.

— Не могу, најо, знаш, роса је, па ће ми обућу....

— Добро, добро, него материна.

Драго старој Анђи, што је тако паметна и чуварна.

Кад иде па њаву, обуче бијелу, као снјег, кошуљу, метне па се сав мајчин припањ, па обућу под назуху, а мотику, кад се копа, па раме, или срп, кад се жање, преко рамена, па хајд' весело па рад.

Туба! Ружна имена, а дивна створења!

Златна свиона коса окружава високо и ведро чело, под којим се необичним жаром свијетле грахорасте очи, ослепчене густим дугачким обрвама које једва да се не састају. Бијелим, мало од сунца припљанулим, образима, дају особите чари оне двије јамнице, што се редовно јављају са оним невиним и безазленим осмјејком — осмјејком који заноси и опија (Многи ли је за њим уздахнуо!). Па онај поносити, делијски ход, како лијено доликује витком и правилно развијеном струку. А њедра, пушта њедра! Округла и једра, да пукну од једрине. Кад би стала, па наслонила пуне руке на накићену ткианицу, па те погледала оним враголастим очима; па моју душу, да си Краљевић Марко морао би задрхтати.

Кад има цвијећа, увијек је закићена. За ухом јој стоји свјежи, румени љулић, те лијено одговара златној коси и љупком лицу; а стручак мирисавог боснока проширује испод носећа, мало натраг затуреног.

Сеоски су се момци ломили око ње. А како и не би? „Савила би по небу облаке, делај не би по земљи јунаке!“

(свршиће се)

* * *

(СТЕКЕТИ)

еље, да из кала што ми младост прати
Отмем се и дигнем — моју душу свише;

Те с поругом хтедох пред лице ти стати,
Јер већ ти се заклекх: Не љубим те више!

Вај! а данас опет цвета премалеће!
Свежим зраком трепти мирис што опија;
А струја живота крв ми снажно креће
И на моје срце ко мелем се свија.

Твоја обећања, пољупци, милоште
Јављају се опет у сећању моме;
Твоје дивне главе видим и сад јоште
Утиснути облик на подглављу своме.

Ја осећам душу како ми је кивна,
Како пламен мржње у мени се јати:
Ја те јоште мрзим, ах тако си дивна,
Мрзим, ал' не могу забраву дати.

Врати ми се, дођи! И славу и наду
И ирлину сваку нек забрав збрише.
Пољупцима испиј моју душу младу;
Мрзим те, ал' дођи — и не бежи више!

Р. Ј. Одвиг

ЖЕНСКИ ТИПОВИ ТУРГЕЊЕВА

— СТУДИЈА —

III

(СВРШЕТАК)

Док је своје јунакиње с једне стране одарио у већем степену оним племенитим осећањем, о коме смо до сада говорили, дотле је с друге стране допуњавао то осећање другим, такође великим и узвишеним — религиозном. Ово друго осећање прати наше јунакиње још из малена, оно у њима захтева дубока корена па и доцније одржава их у слатком уверењу да има некое вишег бића пред које ћемо отићи после свршетка свог земаљског живота. Да не говорим о оним невиним анђелчињима, који склапају своје ручице пред иконом Божје Матере; да не говорим о малој Јелени, како се познала с просјачињом Кањом, како је читаве часове проводила с њоме, слушајући њене приче, и како је после сама мислила да одене просјачко одело, узме орахови штап и са венцем од различна тумара по путевима. Религиозно осећање помињем с тога, што је и оно један од фактора који су утицали на њихово даље развиће. Зар домаће погодбе и прилике, у којима се оне као деца кретаху, зар строга религија са великим примерима из Библије, нису постепено стварали земљиште, на коме ће наћи не сасвим обичне женске душе, већ карактери узвишени и велики. Сетимо се у каквим се приликама развијале лица, Аса, Јелена и др.

Приче дадиље Агађе Влајевне о мученицима развијале су код Лизе тако дубоко и силно религиозно осећање, да су њиме били проникнути сви њени поступци, све жеље, све тежње. У свакој појави она је видела умешан прет некоег вишег неземаљског бића. „Сада видите сами, да срећа зависи не од нас већ од Бога,“ говори она Лаврециком и мирн се са својим положајем, не предузимајући никаквих

мера, да га колико толико уклони. Сваку ма и случајну недаћу или несрећу сматра као нешто, што је морало тако да буде, као казну за неку кривицу, о којој она сама нема никаквог појма. „Ми смо били кажњени,“ вели она Лаврецикому. А за што, због чега? — Она вам сама не уме рећи. И као таква, као „жртва лажног разумевања дужности и лажних мистичко-религиозних појмова“ (Авдјејев) она одлази у манастир с чврстим уверењем да врши последњу дужност. „Није она у манастиру тражила утехе, није очекивала заборава од самачког и посматрачког живота: Не! Она је мислила да принесе себе као жртву очишћења, мислила да учини последњи, виши подвиг самоодрицања, тако објашњује Писарев њен одлазак у манастир.

Неки критичари налазе у Лизину поступку чак и хероизам, с чиме се ја не могу никакко сложити. На против, мени се чини, да човек код кога је тако мало енергије, силе одређених и сталних уверења, готовости и истрајности у борби, не може ништа херојеко ни да учини, јер је немоћан да брани своја права, своју личност. А све то баш нађосмо код Лизе. Место да својим младим, свежим животом донесе користи и добра својој околини, она све своје силе закопава у манастир. Но, да је Лиза светла слика,

један од најсимпатичнијих типова Тургењевских, да њена морална слика оставља далеко за собом личност Пушкинове Татјане, да је у њој одличен тип руске „баршњине“ са свима њеним фазама, почев од дечје собе са ладвљом, па све до прве самосталности и слободе, — слажу се сви критичари, почев од Достојевског.

„Светлом се јавља Лиза у почетку, светлом пролази пред гледаоцима кроз све степене развића драме и таквом светлом скрива се у манастирску ћелију,“ вели П. Евстафјев.^{*)}

Овсенико - Куликовскиј врло лено карактерише религију Лизину речима: „Код Лизе је била религија: мистичка љубав, у којој се огледала сва дубина, сва нежност и чистота њене природе.“ Сам Тургењев за њу вели: „Проникнута осећајем дужности, страхом да кога не увреди, добра а кротка срца, она је љубила све у опште и никога на по се; она је љубила једнога Бога одушевљено, бојажљиво, нежно.“ И предавши се њему на службу она и онда, када Лаврецики дође у манастир, не даде знака, да је занима

светско: „прелазећи с клироса на клирос, она прође близу поред њега, прође журно-емирним корацима калуђерице — и не погледа на њега; само трепавице ока окренутог к њему једва задрхташе, само још ниже нављони она своје

*) „Новая русская литература.“

ГРОБ КНЕЗ-МИЛОШЕВА ОЦА.

исушено лице — и прсти стиснутих руку још сидније се притискоше један другоме. Шта су помислили, шта су осетили обоје? Ко ће знати? Ко ће рећи? Има у животу таквих тренутака, таквих осећаја... На њих можемо само пружити — и проћи."

Религија *Софије* у приповести „Чудан догађај“ („Странаја историја“) сасвим је друге природе. Док код *Лизе* налазимо навесну личну слободу у религији, дотле је код *Софије* религија фикс идеја. Она је без воље, без свога „ја“. Библијом она тумачи и зашто тесне цинеле жуље ногу!

* * *

... „Понекад јој је долазило у главу да жели нешто, што нико не жели, о чему нико не мисли у целој Русији“, вели на једном месту Тургенев о *Јелени*. Дакле, још онда су се код ње јављале необичне, оригиналне мисли; доцније пак, кад је судба састави с *Искаровим*, та се оригиналност још више испољава. Довољно је било да чује о том *Искарову* чудне и тајанствене ствари, као што је и он сам био тајанствен; да чује о великим делима на која се он спрема, помињући уз то још и ту околност, што он не беше један од обичних руских људи које је *Јелена* на сваком кораку сретала, већ *туђин*, који се и приближавао њене њезићу идејалу, — све је то било довољно па да се она жртвује за тога туђинца, да се сва проишле његовим идејама о ослобођењу потлачене отаџбине, и да се решава да га прати на саму позорницу крвавих догађаја. Она гута сваку реч *Берсејева*, кад јој овај прича о *Искарову* и тајанственим људима који га похађају. Дакле не само оригиналност руководи их у њиховим поступцима, него и чврста уверења и идеје, чији проповедници оне постају.

Колико оне теже за нечим необичним, оригиналним, навешћу још речи *Газина* о *Аси*:

„Не, *Аси* треба јунак, необичан човек — или живописни пастир у стеновитим кланцима.“

Понеким идејама оне се могу дотле пронаћи, да им оне служе као нека природна потреба. Оне су уверене у могућност њихова извршења и чине све могуће да га убрајају. У тој борби оне не знају за умор. Издржљивост и енергија, којом се хватају за дело, код њих је много већа него код јачег пола. Оне га шта више подижу и кад пада, храбре га и опет га упућују да иде све даље напред. Он то сам увиђа и диви се.

Како је велика *Маријана* у савршењу са *Неждановим*. Док улазећи у народ са великим и племенитим замислима, да му помогне, да га научи, боље рећи, да се од њега научи („ти — незнаши, но љубљени свим нашим бићем, свом крваву нашег срца, народе руски, немој нас примити сувише хладно, и научи нас шта смо дужни да очекујемо од тебе“) *Нежданов* после неколико својих несрећних експеримената, почиње да сумња у своје силе, да сумња у само дело и могућност његова остварења.

„— Ја сам мислио, вели он, — да ја у дело верујем — а само оумњам у самога себе, у своје силе, у своје умеће; моје подобности, мишљах, не одговарају мојим уверењима. ... Но сада видим, те се две ствари не дају оделити — па и за што се обманљивати? Не, ја у само дело не верујем. — А ти верујеш, *Маријана*!“

— Да, *Алексеју*, верујем. Верујем свим силама своје душе — и посветићу овоме [делу] сав свој живот до последњег даха!“

Какав је могао бити крај *Нежданова*, чију је душу мучила сумња и неверовање с једне, и несрећна љубав с

друге стране, јер је тиме и своју *Маријану* за навек изгубио — повићи за ороз и крај свему...

Живот сидних и великих карактера никад не представља собом низ обичних, једноличних, свакодневних појава. Њега као да непрекидно прати неки али дух, који му не да мировати, који га подиже високо над обичним смртним, да га свом силом баца у бездну; и све његове функције као да носе карактер нечега трагичног, мистичног. Такве типове ми сретамо и у Тургеневу: они сиршавају или трагично или манастиром, или *изузетно* као *Маријана*, која се удаје за *Соломина* и улази у колосек обичног живота, и тако и свршава неприметно и тихо.

Потпуно трагичан свршетак налазимо код *Кларе Милбеа*, написаног поводом трагичне смрти на сцени чувене глумице *Кадмине*. Зар је мало трагичног, театралног у свршетку те бујне природе, која заволевши страшно, наилази на први отпор и решава се на очајни корак. Ми знамо њено детињство, њене каприце, њену бујност, оригиналност, својевољу, самољубље. Сва је она собом представљала противречје: она није хтела да се допада, није волела ласкање и никада ласкање није заборављала, као што није заборављала ни увреде; смрти се бојала и сама је себе убила! Она је често говорила: „Таквог каквог ја хоћу — нећу наћи... а други ми не требају.“ — А ако нађем? — „Нађем ли... узеху.“ — А ако се не да? — „Но тада... свршићу са собом. Значи, цинсам за то...“

За *Клару* су говорили да има трагичне очи, за *Сузану* („Сиротица“) да има трагичну црту око танких усана. Трагизам налазимо још и у приповести „Лански снег“ („Вештица води“), *Марија Павловна* у приповести „Затишје“ свршава са собом само за то, што човек, кога она љуби не разуме ништа велико и узвишено.

Узев у обзир све до сада избројене у овој глави, пред нашим се очима ствара јасна слика о величини и моћи Тургеневских јунакиња. Ми видимо пред собом не прости женске, „које неприметно условљавају својим кратким опстанком могућност мушке борбе за више идејале“, већ праве херојине, које ипак за то нису продукт фантазије пишчеве, већ реална, отргнута из живота створења, обучена у дивно рухо најсмелијег идејализма.

У одношају јунака, својих сатрудица, оне изгледају још веће, савршеније, дивније, разумевајући потпуно дело којем служе, док су међутим јунаци, не! они не заслужују то име, — јадне ентузијасте и шупље фразисте.

„Све ви, руске женскине, вредније сте и узвишеније од нас мушких,“ вели *Соломин Маријани*.

IV.

Јелена, *Наталија* и *Маријана* — дивна трилогија. То су веснице нове ере у животу руских женскиња. Типови који теже раду ваљаном и корисном. Основна мисао њихова живота јесте: чинити добро својој околини, своје народу, целом човечанству. На сваку педаћу свога ближњег оне су готове да се одазову. Почев од побожне *Лизе*, ми већ у малој *Аси* сретамо нејасан израз те црте, која код *Наталије* има још таман облик, код *Јелене* испољава се са одушевљењем и силом, код *Маријане* достиже апогеја. У свима кини младалачке силе; но оне не знају јасно на што да их употребе. Оне траже вођа, који ће их повести на прави пут, траже судију својим жељама, својим тежњама, и оне их налазе код човека, кога су заводеле свом својом душом.

Наталија сретла *Руђина* који јој својом пламеном речју отвора нове хоризонте, уноси је у нови, непознати јој до

сада свет, — свет немачке романтичне поезије и философије: „Из књиге коју он држао у руци, просто су се лиле звонким струјама у њену душу дивне слике, нове, светле мисли; у срцу њезину потресеном благородном радошћу великих осећаја тихо се разгоревала света искра одушевљења.“ Светлост и топлина окружавали су је, и она је очарана гледала у свог идола, гутала сваку његову реч. У њој се врши препорођај — од шеснајестогодишње девојке ствара се силна женска, у њој кини енергија и она тражи налаза да се утроши за велико и корисно дело. „Ко тежи к великом циљу“ вели она *Руђину*: „тај већ не сме мислити о себи. А зар женска није у стању оценити таквог човека? Верујте, женска не само да разуме пожртвовање: она уме сама да се жртвује.“ —

чинити добро... да, то је главно у животу. Но како чинити добро? И опет потреба за вођа, за наставника који ће јој указати прави пут.

Јелену укоревају („Савременик“, 1862. г.) за што је после смрти Инсарова отишла у сестре милосрђа, кад је могла употребити своје силе на корисније дело. Ја бих хтео да знам, а на какво корисније дело? Шта је могла она друго корисније да предузме, нашавши се у туђини, на бојном пољу, него да иде у милосрдие сестре, — у осталом, зар тај положај није велики и хуман? Они јој одричу сваку идеју и сматрају је као првозану девојку која тражи силне утиске. „Ако испључимо из ње романтички ореол, који је обрнује, шта ће од ње остати? „Првозна госпођица о

Р. ОТЕНФЕЛД.

ИЗБОР КМЕТА У ДАЛМАЦИЈИ.

А погледајте само оно несташно девојче *Асу*, како дрско жмирка својим тамним очима и са забаченом кудравом главницом изско се као дивокоса пендра по најстрменијим стенама, надирује се и смеје бездни. Но гле, мину тренутак, несташлук прође, лице побледе, праменови косе падоше на очи, она се замислила: „Поћи некуда далеко, на молитву, на тежини подвиг, а дани одлазе, живот ће отићи, а ми шта смо урадили?“ Може бити те су речи и нехотице слетеле с њених усана, но оне нису избачене бесмислено, оне су производ целокупне унутарње борбе, која је најзад нашла одушке тим готово наивним тоном.

За *Јелену* сам Тургенев вели:

„Још из малена она је жудела за радом, радом о добру“. А у своме дневнику, који је писала за све време, она на једном месту вели: „О, кад би ми ко год рекао: ово шта ти треба да чиниш. Да будеш добра — то је мало:

главом набијеном „плејама“ поцрпеним из романа и журналних чланака.“¹

Черининов² приближава се правој истини и ја не могу да не извадим читав један пасус из његова дела:

„Она је за нас без сумње идејална по оној жудњи да чини добро, којом је прожмано њено срце, — по дубини, сили и искрености онога осећања којим она тежи к томе добру и одаје му се; сама њена љубав оснива се на тој тежњи; код љубљеног човека она је и нашла оваплоћење те високе тежње и за то се она тако радо и решила сјединити с њиме своју судбу: њена се љубав к Димитрију узвишавала и обасјавала високим радосним сазнањем, да

¹ Николаев: „Тургенев“, 1894. г.

² Лишње люди и женские типы въ ром. и повѣст. Н. С. Тургенева, 1896. г.

ће заједно с њиме служити великом делу, унети у то дело своје жарке тежње, које су, како знамо, тако неузддрљиво избијале из њене душе... Јелена не уступа *Лизи* у долини своје моралне слике, у висини и јачини својих погледа и уверења; по заједно с тиме, она се, без сваке сумње узвишава над *Лизом* страсном жудњом чинити добро у корист ближњег, оним, пуним самоодрицања алтруизмом, који ми сматрамо за једно из најглавнијих пренуштава правне човечије природе.*

А зар *Маријану* не руководе исте жеље, зар напуштањем куће *Сиајазиних* и одласком у народ, не жели томе народу добра и благостања, зар се њено срце не нара видећи у каквом незнању и сиротињи пронада тај народ, коме сви желе добра речима а не делом. На ипак поред свега тога нашли су се критичари, који, вероватно уверени да се женска у опште не може тако високо попети, да сам јунак *Нежданов* изгледа пигмејем пред њом, одричу њихове либералне принципе. Ево како они карактеришу *Маријану*: „Све њене тежње к „опрошенију“ и сва њена агитаторска дела своде се на то, што се преоблачи у просто пародио одело, и у улози уображене „чумички“ „моетъ горшки и щилетъ куръ“, као што јој је саветовао *Соломин*, ради припреме к „спасењу отаџбине“. (Буропинџ).*]

Ево шта други критичар о њој вели: „*Маријана* — то је девојка умно ограничена, но прави се паметном, природа бездарна, сва проједена тупим самољубљем, хвалисањем до ненормалности, завидљива и злобна: пошто је кокетовала с револуцијом, она „пристраивається“ полазећи за *Соломина* — тако да у слици „идења у народ“ не игра готово никакву улогу“ (Николаевџ).**]

Егојизам мушки и ту се показао у свем својем блеску.—

Најзад и код *Ирине*, те робинје своје страсти, по некад сине као искра инстинктивног добра. „Ти видиш како сам ја покварена“ вели она готова плачући *Литвинову*: „спаси ме, истргни ме из ове бездне док још нисам сасвим пропала...“

И заиста било је врло различитих мишљења о њој. Неки су мислили да је то идејална врлина, кад се решава да жртвује свој сјајни положај осећању љубави према *Литвинову* и постављали су је редом с *Наташом*, *Асом*, *Лизом* и *Јеленом* (*Страховџ*); неки су видели у њој јадну мученицу средине, у којој се она кретала, и најзад неки су је сматрали просто за презрену развратницу. Ја пак лично сумњам шта више и у чистоту њених осећаја према *Литвинову*. Ја видим у томе просто каприц разнежене, богате госпоње, која је тежала за разноликошћу и променом већ изаиђалих утисака. *Снабичевскій* има у многоме право велети за њу да је то тип женскиња 30. година, но који се може и сада срести — тип разочаране „баринџе“ која пати од досаде и провлиње своју околину а у исто је време неподобна да претом покрене, да би се на ње избавила. —

Осим опште црте, о којој је до сада била реч, ових рационалних женских типова, како их назива Овсенико — Куликовскій, а који су и били предмет мога посматрања, — изучавајући их, пред нама се простире слика свију како друштвених тако и литературних покрета 40. и 60. година. Оне су веснице дових епоха, у њима је нејасна, мутна слутња о потреби живота, нових људи, која је захватила све тадање руско друштво. „Спољашњи притисци нису заустављали, бар у извесном тесном кругу људи, развиће

нових мисли. Оно што се није смело говорити отворено, у штампи, говорило се кришом, знацима“ (*Шиплинџ*). Хегеловски клуб *Стапкевича* 30. год., у коме се обрадила критика Вјелинског, и социјалистички клуб *Герцена* 40. година приготовљавали су умове к великим реформама које су и наступиле почетком 60. година: као ослобођење сељака и др. судске и земске промене.

Школа белетриста 40. година са *Тургењевом* на челу, може се заиста сматрати за славну епоху руске литературе. Она је умела да споји у себи Пушкинску објективност, уметничко посматрање свега, што је било у руском животу појетичног и прекрасног, са негативно-сатиричним правцем натуралне Гогољевске школе, која је обрађала главну пажњу на недостатке и несавршенства руског живота. Она је дала руској литератури читаву плејаду таквих величина, као што је *Тургењев*, *Толстој*, *Достојевски*, *Гончаров*. Од западних писаца на њу су имали највише утицаја *Виктор Иго* и *Жорж Занд*. Тај утисак налазили су неки (*Буренинџ*) у *Тургењевској Јелени*, наводећи да је узета из литературних извора *Жорж Занда*, јер се такве фразе у устима женске могу паћи само у њеним романима, и да оне не одговарају руским јунакињама.

Између многих других социјалних и политичких питања, и женско питање није прошло за *Тургењева* непримећено. Он се њиме веома интересовао, тиме се може и објаснити она његова особита љубав према женским типовима, оне симпатичне црте, којима их је обдарио и она надмоћност над мушкима. Док оне изгледају светле и узвишене, они се јављају у лицу *Рубина*, *Лаврецога*, *Литвинова*, *Самина* и јунака *Асина*. Да, то је интелегенција, елита руског друштва. Они су пуни знања, идеја, одушевљења, благородних тежња, али дела, дела нема. „Нѣтъ еще у насъ никого, нѣтъ людей, куда ни посмотри“ вели *Шубин*. Када се сукобљавају с грубом истином, они подлежу, падају, јер теоријски знати живот, значи, не знати га. „Фраза ме је убила!“ могу све те ентузијасте рећи заједно с *Рубином*.

Ја завршавам своје рефлексје. Ја сам дао одушке својим осећајима. И на завршетку једно само молим, допустите ми да скромно и искрено унитарам: „Имамо ли и ми, српска омладино, своје *Рубине*, *Лавреце*, *Нежданове*?“

Петроград 1900. год.

Вол. С. Поповиџ

Скерлетно Слово

— РОМАН —

ИНГАНСКИ НАПИСАО

NATHANIEL HAWTHORNE

ПРЕВЕО

Владислав Савиџ

I

Пред тамницом

Омила брататих људи у мркој одећи и сивим високим шеширима, помешана са женама од којих неке ношаху кашнице а друге бејаху гологлаве, стајаше пред једном дрвеном грађевином са вратима од масивне храстовине оковане гвозденим клинцима.

*) Литературнаа дѣятелностъ Тургењева 1884. год.

**) Тургењевџ 1894. год.

Оснивачи нове колоније, ма каквим утопијама о људској срећи и врлини да су се у почетку заносили, одмах су припознали као прву прагматичну потребу да један део повога још нетакнутога земљишта намење за гробље а други за тамницу. По том правилу може се закључити да су праоци Бостона саградили прву тамницу негде у близини Корихила, од прилике у исто доба кад означили прво гробље, на имању Исака Џонстона и око његова гроба који је постао средишња тачка свију гробова у старој порти Краљеве Капеле. Несумњиво је дрвена тамница, петнајест или двадесет година после оснивања града, била већ нагрижена зубом времена што је давало још тужнији изглед њеном намрштеном и мрачном лицу. А рђа на гломазној гвозђарији њених храстових врата нагледала је старија од свију ствари у Новоме Свету. Као све оно што припада аличину, нагледала је да никад није ни била млада. Пред овом ружном грађевином, а између ње и колскога пута, пружале се ледина сасвим обрасла коровом и травуљном, које очевидно најбоље одговараху земљишту што тако рано понесе цео цвет људске цивилизације — тамнице. Само са стране врата, са кореном готово под самим прагом, дизале се жбуи дивље руже, покривен, у ово јунско доба, својим нежним цветовима, који као да пућашу свој мирис и брао пролазну лепоту сузињу при улазу у тамницу, и осуђеноме аличинцу кад излазаше из ње да буде предан судбини, као да би тиме хтели рећи, да велико срце Природе има љубави и сажалења за њих.

Чудним удесом, овај ружин жбуи одржао се кроз целу историју; али да ли је он био само последњи издах старе поносне дивљине, који је дуго надживео гигантске борове и храстове који га негда својом сенком покриваху, или је, као што се има пуно разлога за веровање, избио за стопама свете Ане Хочинсонове кад је она ушла у тамницу, не можемо расправљати на овоме месту. Нашавши га на самоме прагу наше приче која мисли да сад остави ова кобна врата, шта можемо друго учинити, већ узабрати један његов цветак и понудити га читаоцу. Он ће може бити послужити као символ неког благог моралног цвета што ће се паћи у развоју приповетке, или ће ублажити тужни завршетак ове приче о људској беди и слабости.

II

На тргу

Једног летњег јутра, пре двеста и више година, велики број бостонских становника беше се искупио на ледини пред тамницом са очима упртим у гвозђем окована храстова врата. Код сваког другог народа, као и у доцнијим данима историје Нове Инглиске, тужна строгост, што у камен претвараше брадом обрасла лица овог доброћудног света, могла је једино слутити на какав тежак, страхан задатак. Она је могла, у најмању руку, значити да се очекује смртна казна каквог страшног зликовца, на коме је законска осуда само потврдила осуду јавога осећања. Али, по овој првањој оштрини пуританскога карактера, сличан закључак није се могао извести. Могло се десити, да су или какав лени роб-слуга, или непослушно дете које су родитељи предали грађанској власти, имали да буду кажњени на шибалишту. Могло је бити, да какав Квекер или други који јеретик треба да бичем буде изагнан из града, или какав беспослени и залутали Индијанац, кога је ватрено пиће белог човека навело на наред у улици, камцијом буде отеран у сенку шума. Могло је бити и то да каква вештица као госпођа Хибинсова, цандрљива удовица судијина, треба да умре на вешалима. У сваком оваквом случају, огледала

се иста свечаност у владању гледалаца, као што и приличаше народу код кога се вера и закон беху готовоу слици у једно, и у чијем карактеру обоје беху дубоко утиснути, тако да и најблажи и најстрожији чин јавне дисциплине беху подједнако достојанствени и страшни. И одиста, једна и хладна била је симпатија коју је од таквих гледалаца очекивао кривац на губилишту. А после, казна која би у нашим данима била глупа и смешна, могла је онда бити досуђена са готово истом достојанственошћу као и сама смрт.

Вредно је поменути једну околност тога летњег јутра када почиње наша историја, да жене, којих беше неколико у гомили, нагледаху да са нарочитом пажњом очекиваху извршење казне. Доба није било толико преуглађено да би какав осећај непристојности уздржао женски пол да не изађе на улицу и да се у дагој прилици не тиска кроз гомилу до најближег места око губилишта. Морално и материјално грубљи су били живци у тих жена и девојака старог инглискога кова него у њихову лепом потомству, удаљеном од њих за шест или седам нараштаја; јер, кроз тај ред наслеђа, свака је мајка предивала своје детету блажу крв, нежнију и пролазнију лепоту, и слабију физичку грађу, ако не и карактер слабији и несталнији него што је био њен. Жене које стојаху око тамничких врата биле су из онога доба када је мушкобана Једисавета, краљица инглиска, била доиста верни представник пола. Оне су биле њене земљациње; говеђа печеница са њивом била је њихна телесна храна а душевна ниш за длаку нежнија. Весело јутарње сунце осветли широка плећа и развијене груди, округла и румена лица која су одрасла на далеком острву а још не бејашу побледела ни омршавила у ваздуху Нове Инглиске. А поврх свега, ове матроне гошорашу са таквом смелашћу и отвореношћу, која би нас данас задивила како по тоњу тако и по садржини говора.

„Друге моје, поче једна педесетогодишња жена грубих црта: чујте да вам кажем и ја нешто. Зар не би било боље да ми старије жене и непорочна црквена наства судимо таквој једној неваљалици као што је та Јестира Прина. Шта велите на то, драге моје? Да је та несрећница дошла пред нас пет, што сад стојимо овако заједно, да јој судимо, да ли би се извукла са таквом осудом какву су нарекле побожне судије? Ја не мислим, доиста!“

„Кажу“, рече друга: „да је пречасни отац Димесдел, њезин пред Богом пастир, просто убијен што се таква брука догодила у његовој пастви.“

„Судије су богобојажљива господа, али одвише милостива — то је истина“ додаде једна трећа постарија госпа. „У најмању руку, требало је да ударе жиг усјанним гвозђем на Јестирино чело. Госпођа Јестира мрштила би се на то, знам зацело. А овако — много ће се ње тицати шта ће они ставити на груди њезине одеће! Ама, помислите само, зар она не може то покривити брошем или другим каквим безбожним накитом, и њић улицом исто тако холо као и прв!“

„Ах,“ уметну блаже једна млада жена са дететом на рукама: „нека је, нека покрије знак чим хоће, али бол од њега биће увек у њезину срцу.“

„Шта ми ту причамо о знацима и жиговима на грудима њезине одеће или на челу?“ развика се једна жена најружнија и најсврепија од свих ових самозваних судија: „Та је жена обрукала нас све, и треба да умре. Зар нема закона за то? Има га доиста и у Светом Писму и у закону. Нека судије припишу сами себи ако им се извршење закона плати тиме што ће њихове жене и кћери поћи путем порока!“

„Бог с нама, жене!“ повика један човек из гомиле: „зар нема друге врлине у жена осем оне коју узела страх од вешала? Та то је страшна реч! Мир, жене, мир! јер њуч се окреће у брави, а сама госпођа Прина ено падази.“

Врата се изнутра широм отворише, и на њима се укава; као црна сенка у сред сунчева сјаја, тужна и копчата појава градскога полицајца са мачем о бедрима и са панциром свога достојанства у руци. Он оличаваше собом целу немилу онтрину пуританскога законика, и беше му дужност да га до најмањих ситуација примени на преступницима. Пруживши напред левом руком свој званични штап, он метну своју десну на раме једне младе жене, коју тиме повуче напред, докле га она, на прагу тамничких врата, не одби покретом пуним природнога достојанства и јачине карактера, и корачи у слободан ваздух као својом властитом вољом. На рукама држаше дете, чедо од три месеца, које се намршти и окрете на страну своје мало лице од сувише живе светлости дана; јер његов живот, досада, беше једино познао сиву полусветлост ћелије или кога другог мрачног одећења тамничког.

Кад се млада жена — мајка овога детета — сасвим појави пред гомилом, први јој покрет беше да дете пригради јаче на своје груди, не толико нагоном материнске љубави колико да би тиме сакрила знак који беше или изражен или приважен на њезину одећу. Али ипак, судећи мудро да један знак њезина стида слабо може служити да сакрије други, она од једном узме дете на руку, и са ватром на образима али са омехом пуним пркоса, и погледом који се не обара — погледа свуда наоколо на своје суграђане и суседе. На грудима њене одеће, на финој црвеној чоен, окружено укусним велом и фантастичним цветовима од злата, ситјаше слово **A***). Оно беше тако уметнички изражено, и са тако изпредним изобиљем маште, да изгледаше само као последњи и најприличнији украс њезина одела, а раскош при томе могла је одговарати укусу њене младости, ма да је веома преманала границе које су одређивали укушни обичаји колоније.

Млада жена беше висока и врло елегантне појаве. Коса јој беше црна и густа, и тако слатка да сунце блешташе на њој; њено лице, поред тога што је било лено по правилности црта и богатству израза, чинише овај утисак што га даваху високо чело и дубоке црне очи. Она беше господствена, по укусу женске лепоте ондашњег доба, чија се карактеристика више огледала у стасу и достојанствениости него по њезиној пролазној и неразумљивијој грацији која је данас њена одлика. И никада није Јестира изгледала господственија, у класичном значењу те речи, него кад изиде из тамнице. Они који су је раније познавали и падали се да ће је видети скрушену и помрачену страховитим облаком, задивили се и зачудише кад је угледаше у свем сјају њене лепоте, која блисташе у ореоли беде и срама у које беше бачена. Можда је какав осетљиви посматрач налазио нечега особито болнога у томе. Њено одело које је сама за ту прилику у тамници спремила, и по својој укусу дотеривала, изгледаше да по својој смелој и живописној особености изражава стање њезина духа и очајну непоустљивост њезине људи. Али тачка која привлачаше све погледе, и која као да преобракаваше ону на којој беше — тако да људи и жене, који беху навикнути на Јестирину, добише утисак као да је сад први пут виде — беше **скерлетно слово**, тако чудно увезено и осветљено на њезиним грудима. Оно имађаше моћ мађије, издвајаше је

* Почетно слово речи *adulteress* = прелубница.

из обичних односа са човечанством и преносаше у неку парочиту сферу.

„Опа је вешта везу, то се види доиста“ примети једна од женскиња: „али да ли је икада која жена, пре оне окореле неваљалице, измислила тај начин да то покаже? Ето вам, драге моје, шта значи смејати се у брк нашим побожним судијама и поносити се оним што су они, поштована господа, мислили да је казна.“

„Требало би“, мрмљаше најокорелија од старих жена: „да ми саме свучемо богато одело са срамних плећа госпође Јестире; а што се тиче црвенога слова које је она тако особито увезла, ја ћу јој дати какву поцепану флапелску крпу да направи друго, приличније!“

„Ох, умирите се, друге моје — умирите се!“ шепташе најмлађа друга: „немојте да вас она чује! Нема ни једног убода игле у том везу који она није осетила у своме срцу.“

Намрштени полицајац махну сада својим штапом. „Склони се, народе — у име Краља, склони се!“ повика. „Начините пролаз; а ја вам обећавам да ће госпођа Јестира бити наместена тамо где и људи и жене и деца могу лено гледати њезин красни накит од сад па до један час по подне. Нека је благословена Масачузетска Насеобина, где је кривица јавно кажњена! Хајдете, госпођо Јестира, и покажите своје црвено слово на тргу!“

Путања беше одмах начињена кроз гомилу гледалаца. Са полицајцем напред, а праћена поворком жена намрштених и непријатељских лица, Јестира се упути месту означеном за њену казну. Гомила радозналих и немирних ђака, разумевајући врло мало од свега тога, осем што имађашу пола дана распушта, трчаху пред њом осврћући се непрестано да загледају у њено лице и плачљиво дете и срамно слово на њеним грудима. Од тамнице до пијаци не беше далеко. Кад би то растојање било мерено Јестириним осећањем, можда би то и био дугачак пут; јер ма како да је било холо њено понашање, она је патила од силна боли са сваког корака оних који се тискаху да је виде, као кад би њено срце било ивичувано и бачено на улицу да га сви газе и да му се ругају. У природи је њеној својето, чудно и благодатно, да патник никад не зна, у тренутку кад га подноси, колико је силан бол, већ га сазнаје једино по јаду који после долази. Са поготову веселим кораком прође Јестира овај део свога искушења, и присне до неке врте губилице на западном крају трга. Оно стајаше баш испод крова прве Бостонске цркве и изгледаше да је стално ту наместено.

И доиста ова срамна бина беше део казнене машинерије која сада, од два до три варантаја, само буди историјске успомене и живи предањем међу нама, али је у старо доба била одлично средство за ширење грађанских врлина као што је икада била гилотина за време терора у француској. У кратко, то беше узвишница од дасака, изнад које се дизаше облик те казнене направе тако удешен да у своме загрљају обухвата човечју главу, па је тако изложи порузи светине. Сами идеал срама беше оличен у овој направи од гвозђа и дрвета. Нема веће казне, чини ми се, за нашу природу, — па ма каква да је кривица преступника — казне теже него забранити кривцу да сакрије лице од стида; а што и беше суштина ове казне. У случају Јестирину, као и у многим другим, осуда је била да остане на узвишници, али без огранце и оквира око главе. Знајући добро шта је чека, она се поше уз дрвене степеннице, високе колико човечји узраст, и тако беше наложена оклопј множини.

Да се какав католик нашао међу гомилом иуританаца, можда би видео у овој дивној жени, тако живописној по одећу и параду, и са дететом на грудима, нешто што би га подсетило на слику Богоматере коју су толико славних сликара надметали се да представе; нешто доиста што би га подсетило само по противности са том светом сликом безграничнога материнства, чије дете беше дошло да искупи свет. Овде, нека најтежега греха у најсветијој особини човечанскога живота, даваше утисак да је свет само црњи због лепоте те жене, и још грешнији због детета које она беше родила.

(НАСТАВЊЕ СЕ)

Арнолд Беклин.

У једном од последњих бројева „Симплицисмуса“ пародио је Аристофан немачког сликарства, Тома Теодор

Хајне, пригодну копију Беклинове слике „Кутање у Шуми“ („Das Schweigen im Walde“) на један самосвојски начин. Величанствено и тихо корача једнороги јарац створ Беклинове фантазије — кроз густу, прастару шуму, посећи на леђима женску која са подигнутом главом а опрезно као кошута ослушкује, неће ли се од куда чути какав шум који би дубоку тишину прастаре

шуме нарушавао. Копија је верна оригиналу, само што је Хајне везао столетне грмове телеграфским жицама а под покрио телеграфским честиткама. Овом сликом, којој је дат назив: „Кутање у официјалној шуми“, хтео је Хајне да пребаци немачком цару држање према Беклину, великом покојнику. Цар, који је пређе честитао енглеском писцу и борцу за империјализам (разуме се енглески), Киплингу, сликару Киакџусу, драматичару Лауфу, ит.д., људима који немачкој уметности нису ни из близа оно што је покојни Беклин, није нашао за вредно да бар испуни најобичнију формалност према великом покојнику: да најави саучешће његовој породици и ако је ову формалност указивао чак и породицама туђих уметника. Немачки цар, који веома радо води главну реч и у уметности, хтео је овим својим актом да покаже, како му се правац Беклинова рада није допадао и да његову смрт не сматра као велики губитак за уметност. Ово изгледа на први поглед мало чудовато али може ли човек — па ма то био и цар — коме је највећи уметник: сликар војничких парада и церемонија, сликар авијацијских физиономија, сјајних униформи и кариоирских црпама, може ли такав човек разумети Беклина? Може ли се неко једновремено дивити и Антову Вернеру и Арнолду Беклину? Зацело не. Кома величина сликарске уметности лежи у маси театарално наведених фигура, томе је разноврсност, дубина и чистота колорита Беклинових слика и његови акорди боја, они акорди који су створили епоху у сликарству, нешто неразумљиво и непојмљиво, нешто што ни царска смет неће није у стању да схвати.

Истина, морамо признати, да Беклина и није данас лако разумети. У времену када уметници, као Вернер и Менцел, трпе сав свој труд и таленат да онековече династију Хоенцолера разним историјским моментима, у којима су сјајне униформе, шаблонисана марцијалност и огромне телесне Фрицових гренадира главни свјке. У времену када сецесионисти остављају простоту и јасноћу природе на страну а импресионисти је до отзактности копирају, — тешко је оценити уметничку вредност радова човека који ради природу не са природе по из себе сама. Познато је да Беклин није никада радио са природе, то јест није никада снимао. Он је природу само студирао, гомилајући утиске у себи да их доцније, када буде требало, из себе црпе. По читаве часове седео је Беклин непомично на једном месту посматрајући један исти предео или предмет, испитујући га до најмањих ситница, не служећи се при том никада ни кичицом ни оловком. Овако је он студирао и познавао најразноврсније нијансе светлости, хоризонт раине сценерије и групе, структуре каквог отпалог листа, каквог камена, једном речи ујосно је у себе целу природу. Само овако дубоко студирање и његово изврсно памћење омогућаваше Беклину да се еманципује копирања. — Може се слободно рећи да је Беклин ставио себи у задатак да уметност у својој унутрашњости треба да буде потпуно природна, т.ј. да одговара природи, али облик и начин постајања треба да јој је независан и слободан, те да на тај начин да параза саме себе. Према томе, садржине ради, треба пустити човекој творачкој фантазији на вољу, а облика, форме ради, треба се навикавати да се из огромне масе појединих појава издвоји оно што је најбитније на тек ово концентровано и појачано репродуковати. Држећи се ових принципа, Беклин је постао први Landschaftsmaler Деветнајестог Века и јединствени свију времена: постао је Беклин.

Беклин је, како сам каже, рођен 17. октобра 1827. год. у Базелу. Одређен да буде трговац као и отац му, покуша судба да уништи у њему вољу ка сликарству коју су можда и нехотице у њему пробудиле очена радња (израђивање и трговина свилених трака) — и слике Холбајнове у Базелском Музеју. Место трговачког духа, разбухта се у њему воља још већа и чвршћа, и једнога дана увери се отац Беклинов да му је син и сувише глуп и ограничен за радњу. По наговору старог германисте Вакернагела буде допуштено Беклину да учи сликарство, и од тада почиње његово уметничко чергарење и плодосни рад. Прво је отишао у Женеву. Брзо се наситивши слатког идилизма свога учитеља *Salate*-а, оде Беклин у Диселдорф где постаде ђак пејзажиста Ширмера. У Ширмеру је нашао, тада романтици наклоњени Беклин, изврсног учитеља, бар за прво време; учитеља који му је давао оно што је сваком почетнику потребно: храбрости и поуздања. Да је Ширмер доиста био од утицаја на свога ђака види се и данас још по неким сликама које је Беклин још под непосредним утиском Ширмерове школе радио у Риму за време свог првог тамошњег бањевања. Тек што га је Ширмер мало дотерао у руку му ослободио, а Беклина спонаде неки грозничави, цигански немир. Као што му се у Женеву није допадао *Salate*-ов идилизам тако му сада постаде досадна нежна љупкост Ширмерове школе, као и романтика гробова и Риналдизија осталих Диселдорфских сликара, 1847. год. оде у Антверпен, али га и одатле најури старинска тајанственост и строгост школе. Он се врати у Базел где поче копирати Рубенса и студирати Холандијате. После шест месеци видимо га где напустио Базел и одлази у Париз баш када је нови француски колоризам био у најлепшем цвету и када је Кутирова (*Couture*) слика „*Римљани из доба пропадања*“ одушевљавала Јевропу.

Париз постаје судбоносан по Беклина. Слобода и оштрина потеза његове кичице — особина која се нарочито на његовим сликама из шесетих година истиче — резултат су утисака што их је скроз и скроз разрађена француска уметност тадашњег времена учинила на њ. Не мањи утисак на младог уметника учиниле су и страховите сцене које се одиграваху по Париским улицама 1848.—49. године. Једнога дана мораде и Беклин, и ако преко воље, да суделује у борби око неке барикаде, а сутрадан следаше

млади уметник како гомилу устаника стрелају под његовим прозорима. Политички догађаји не оставише ни материјално стање Беклиново на миру: радња оца његова прошаде и тако остаде разнежени син богатог трговца на париској калдрми. 1849. год., не могавши се више задржати у Паризу, врати се Беклин у Базел и ступи у војску да одслужи свој рок. Годину дана доције налазимо Беклина у Риму. Треба познавати тадашњи Рим и његово уметничко друштво, а нарочито друштво Немаца у које је Беклин дошао, па онда тек да се појми шта то значи провести седам година борбе и мизерије у Риму а не пропасти. „Док су уметници других народа“ — вели Франц Х. Мајснер у свом делу „Das Künstlerbuch“ — „у уметничким делима старог Рима гледали само уметност т. ј. само спољашњу лепоту њихову, дотле су Немци са критичком, њиховој народности урођеном педантеријом тражили да испитају све тачно и прецизно, не само са уметничког по и са научног и литерарног гледишта. И док су се они тако мучили, њихов се јоште необрађени нежни организам уметности све више и више убијао и губио, док се млади одушевљени уметници не претпорине у хладне и трезвене теоретичаре. Колико је и колико младих и ватрених уметника пошло из Немачке у Рим да се врате као прости испитивачи“. У овакав елемент доспео је и Беклин, и ко зна како би и он прошао да му не беше његове снажне, готово рећи грубе швајцарске природе и друштва тројице очемичених уметничких организама: Рајнхолда Бегаса, Песинија и Фајербаха. Доспевши у друштво ове тројице а снабдевен у души идејама Ширмера из Диселдорфа, Рубенса и других Холањдана, Француза Roussin-а и старог Холбајна, почиње Беклинова седмогодишња борба за насупшти хлеб и усавршавање његова талента. Из тога су доба његове слике „Фаун учи певу певану“, „Предео са Нимфом“, „Бунар“ и још неке. 1853. године ожени се сиромашни Беклин још сиромашнијом али дивном Римљанком Анџеликом Пастучи. Ова му жендба материјално стање још већма отежа.

Тако радећи и борећи се проживе седам година и тада га спонаде опет стара чежња за променом. Поред помоћи пријатеља, пађе се и једна добродушна Немца која откупи Беклинову слику „Пан у трци“, уверена да чини неко добротинство. Није ни слутила да би данас сваки Јеврејин тисућегубо платио ту слику. — И тако се једног кашевитог дана кренуше путничка кола. Беклин је седео до кочијаша на боку, држећи своје урамљене слике а Анџелика сеђаше у колима. Око кола беху Бегас, Фајербах и књижевник Алгајер. „Хајдете са мном! У Риму нећете никада ни до чега доћи“. Овим се речима опростио Беклин са својим пријатељима.

Беклин се настани у Минхену, где га очекиваше последње искушење. Израдивши поново, или боље рећи прерадивши своју римску слику „Пан у трци“ и изложивши је 1857. у Минхенској Изложби, разболи се и он и два му детета од тифуса, и буде због немаштине превесен у градску болницу. „Пан у трци“ изазва неописану уабуну. Уметнички образована светина трчала је као на чудо да види ту слику непозната уметника, за којег се чуло да лежи са децом у болници. Минхенска Пинакотекa купи ову слику плативши за њу огромну суму новаца, и беда беше уклоњена а име Беклиново постаде чувено. После кратког времена Беклин напусти поново Минхен и оде у Хаупвер где га беху позвали да ради слике на зидовима виле Конзула Ведекинда. Свршивши овај посао, Беклин се врати поново у Минхен 1860. год. где му је његов „Пан у трци“ међутим задобио два одушевљена обожаваоца: познатог песника Павла Хајза и чувеног мецена сликарства, грофа Шака, који се свима силама труђаху да Беклину набаве оредства која би га за увек сачувала материјалних неприлика. Наскоро их и набавише. У Вајмару је тада живео — да не кажемо владао — Велики Херцег Карло Александар, који беше слушио све капацитете уметничке. Ту беше Лист, Ленбах, Гевели, Бегас, Прелер и к њима буде позван и Беклин, са понудом да се прими професуре на сликарској школи, што Беклин и прими. Наставивши се у Вајмару, почиње права каријера славног уметника. Беше без материјалних брига, живећи само за своју уметност, окружен уметницима првога реда. Нарочито је на Беклина утицао чувени пијаниста Лист. Из

тога доба свака Беклинова слика и данас још важи као јединствено ремек дело. У ову групу рачунају се слике: „Пан плани пастира“ (у Шаковој галерији) и „Венус шаље Амора“.

После две године, 1862., налазимо Беклина поново у Риму и ту му постају слике „Пут ка Емаусу“, „Анахорет“, „Вила на Мору“ (репродукцију ове слике донела је и „Нова Искра“ у 2. броју од 1899. г.), „Римска крима“ и друге. 1866. год. враћа се Беклин у родно место, и ту остаје све до 1871. год. Стара пословица „Нико не може у свом селу бити пророк“ обистинила се код Беклина. Базелске људе не беху у стању да разумеју свога земљака и његова уметничка дела која је у Базелу радио, као и. пр. „Флора са својом децом“, „Аполо са дуплом запрегом“, „Медузина глава“, „Краљ Давид са харфом“ и т. д. и он се 1871. године креће за Минхен где остаје до 1874. год. у друштву свога пријатеља и заштитника грофа Шака. Од 1874. до 1885. год. живи Беклин у Флоренци; од 1885. до 1892. у Цириху а од 1892. до своје смрти опет у Флоренцији. — Од почетка 1873. год. почиње Беклин да ствара један до тада потпуно непознат свет — бар непознат с онога гледишта са којег нам га је Беклин показао — свет Сатира, Нимфа, Кентаура, Тритона, и т. д. И од тога се датирају његове чувене слике „Борба кентаура“, „Пани лови рибу“, „Сирене“, „Морска Змија“ и т. д.

Шта да речемо о вредности Беклинових дела? С правом вели Мајснер, да су све то културно-историјска дела. Као човек, Беклин се може сматрати читавим проблемом. Читајући историју Беклинове борбе и нехотице се човеку намеће презирање према свету, јер ретко је којему уметнику учињено толико неправде као Беклину. Доживети већ 1857. год. велики успех, бити већ тада од уметничких великана признат за генијалног творца, па тек у деведесетим годинама примити опште признање (пошто се 40 година борио, поред материјалних негода, још и са огромном масом и клеветника и глупих надрумметника), — доиста је више по борба за идеју. Пајновији покрет у уметности, како сликарској тако и белегистичкој, баш и кад не би имао никаквог другог успеха до тога што је разбио окове и распутао стеге уметности и подигао Беклина на достојну висину огласио га себи за свога духовног вођа, заслужује од љубитеља праве божанствене уметности искрену захвалност.

Ј. Адмовић.

У Скопљу, крајем јануара 1901.

Светосавска прослава у Скопској гимназији испала је како се само пожелети могло. После црквеног обреда и сечење колача изговорио је лепу беседу изабрани митрополит, Г. Фирмилијан, о значају дана, захвалив уједно гостима на походи, којих је било толико, да нису сви могли ни стати у дворници у којој је прослава одржана. Међу гостима беше доста турских виших чиновника и официра и скоро сви виђенији странци уз представнике овдашњих консулата, уз српског генералног консула и свега његова особља.

Програм светковине био је и леп и смисљен и богат. Концертни део отворен је Хамидијом (Султановом химном), коју је врло лепо отпевао ђачки гимназијски хор. Обе песме Змајовине „Под иконом“ и „Светом Сави“, декламоване су врло добро, а тако исто и Прерадовићев „Путник“. „Ускликнимо с љубављу“... потресла је срца свих присутних. Руска песма „Ој за тајем“ и словеначка „Звонови“ акламовани су бурним њескањем од страних гостију. Странци су били не само задовољни него управо усхићени певањем ђачкога хора, а поглавито децим сопранима и тачним извођењем, за које највећу хвалу заслужује млади хоровац, вредан, предан и миран, скромни ђак VI разреда гимназије. Његовом школом и извођењем био би задовољан и који старији диригент и музичар. Ми странци одадосмо му заслужено признање. Говор Г. Танасија Ј. Пејатовића,

наставника, *О песми и певању* био је управо круна ове прославе и, да се послужим изразом свога друштва: „то је била *химна песми*“.

Концертат је и завршен Хамидијом. За тим је настало послуживање и играње, уз свирку „*Виле*“, Београдског тамбурашког друштва које се у тај мах десило у Скопљу. Ово весеље наставило се и по подне. Свет је долазио и одлазио, а споредне улице и кровови околних кућа беху препуни гледалаца игре и весеља у дворшћу гимназијском. На играци бехе и повећи број наше забуделе браће, која се топчаху од задовољства, слушајући дивну српску свирку и играјући своје народне игре. Тек у мркли мрак развишао се свет, хвалећи свечаност и забаву.

У вече је био концертат с представом. Тој забави присуствовао је само Г. Фирмилијан, наставнице Више Женске Школе, наставници гимназијски и три четири позвана странца, једва толико је простор допустио. Остала публика беху љаци из гимназије. Певање је и онет шло врло лепо и складно, али представа је задивила све присутне. Даван је Трифковићев „Школски надзорник“. Позорица је била према приликама и простору лепо удешена и декорисана. Али најлавније бехе сама представа. Она је текла лепо и без записивања и ако не бехе *шапача*. Представљачи су се држали доста природно и слободно, чисто не би човек веровао да су то љаци из VI разреда и да ти приказивачи никада нису ни завирили у какво позориште, а камо ли видели и гледали представе. Победу је однела „Савета“, учитељева ћерка: њу је такође представљао мушкарац коме су баш пред саму представу обријали његове денте наушнице. Његово држање, и ако је нешто висок за женску фигуру, било је одмерено и природно; говор лепо удешен, јасан, разумљив и онет женски; а певање му бехе изврсно. Кад се све узме у обзир, то бехе једна од најбољих пијеса тога вечера.

Певање и представа толико су раздрагали присутне, да су остали у игри и веселу до 3 сахата, изузимајући Преосвећенога Г. Фирмилијана који је отишао после представе.

После оваке прославе и онакога задовољства странага света, није чудо, што је културна победа српска и што је овако испала и забаву у корист *српских основних школа* овдашњих, која је приређена 21. о. м. у хотелу „Турати“, чији је локал био тога вечера препуњен, које домаћима а још више странцима. Ово је била права *победа*. Забаву су походили најодличнији гости Скопски, на челу којих је био сам валија са својом свитом. На све је присутне учинила ова забаву велики и дубок упечатан а поглавито на валију која је око 11 сахата наредио, те је и његова ћерка (девојка и јединица) доведена на забаву, на којој су сви гости остали до 2 сахата по поноћи. Чистога прихода пало је на каси 600 динара у злату. Но највећа је добит ипак културна *победа!*

Један странац.

Руска идила (сликао Н. К. Пимоненко). — Дах вечегг бланског и средног веје из ове слике кад је Србији посматра. Да ли је доиста тако или то долази од српских симпатија према руском народу, не унемо рећи; тек нама је драга ова слика која нам заноси један идиличан момент из руског своеног живота.

Из старог Ниша (по фотографији). — Слика представља Нишку Сахат-Кулу и куће око ње из године 1877. — У скоро ћемо изнети пред своје читоце и неколике слике из давашњег Ниша.

Представници српског народа из Босне и Херцеговине (по фотографији). — Како је српском народу у Босни и Херцеговини показује и ова наша слика народних представника који се до сада замислише, а који ће и даље радити о добру народном. На овој слици нарочито пада у очи хармонија између народа и свештенства, коју би наши непријатељи врло радо помутили. Ради важности послова о којима се ови изабраници баве, заносимо ево и њихова имена.

У првом су (доњем) реду, с лева у десно: Перо Лазић, онит. председник (Столац), Симо Танасић, члан одб. (Добој), Лазо Јовановић, предс. (Д. Тузла); поп-Стјепо Трифковић, (Сарајево), Прото Јов. Пећанац, (Варшар Вакуф), Вој. Шола, (Мостар); Глиг. Јевтановић, (Сарајево); Коста Кујунџић, (народ. прваци); Хаџи прото Илић предс., (Тешан); Х. Миле Попадић, прота, предс. (Кључ); Стев. Ковачевић, чл. одб. (Брџка); Прото Јовичић, предс. (Модрич).

У другом су реду: Тосија Станић предс. (Градачан); Исао Црногорчевић, чл. онит. (Д. Тузла); поп-Лазар Марковић, свент. и предс. (Мачковац); поп-Јов. Враћешевић, (Добој); поп Никола Шкорић, (Вршани); поп Мих. Јовичић, изасл. свент. из (Брџке); поп-Петар Максимовић, предс. (Трново); Симо Јовановић, предс. (Бијељина); поп Коста Душанић, предс. (Прибихић); поп Стојан Тркунић, предс. (Језаво); поп Јеврем Станковић, предс. (Чачава); Коста Максимовић, изасл. (Шамац); Јевто Костић, предс. (Брџка).

У трећем су реду: Јово Иврилонић, предс. (Гламоц); Милан Илић, предс. (Маглај); Тодор Јовановић, предс. (Обудовац); поп Стојан Враћешевић, чл. одб. (Бос. Нови); поп Ђорђе Поповић, предс. (Купреп); поп Луко Чупић, (Сарајево); поп Владимир Пејовић, протонамесник (Маглај); поп Димитрије Лукић, (Бијељина); поп Душан Копмановић, протонамесник (Бос. Костајница); Никола Цикота, чл. одб. (Дубица); Коста Јовић, предс. (Бусовача); Гавро Попадић предс. (Конјак); Перо Шантић, изасланик (Мостар).

У четвртном су реду: Мих. Хаџи Стевић, предс. (Грачанца); Јово Јовић, предс. (Власеница); Стево Николић, пред. (Зворник); Цвијетан Бобар, предс. (Јања); Дамјан Павловић, предс. (Високо); Јован Ковачевић, предс. (Дервента); Стјепо Српкић, изасл. (Сарајево); Миле Петровић, чл. одб. (Кључ).

У петом су реду: Тодор Јовановић, предс. (Обудовац); Симо Мачић, подпредс. (Бос. Градишка); Мићо Којаћ, изасланик (Рогатица); Перо Драљача, предс. (Бос. Нови); Р. Павловић, подпредс. (Санока Мост); Мих. Михајловић, предс. (Жупанац); Прото Ковачић, чл. одб. (Приједор); Лазо Милиновић, предс. (Приједор); Богдан Милановић, изасл. (Бос. Петровац); Јово Штековић, чл. одб. (Бос. Нови); Јанко Мисављевић, предс. (Бос. Дубица); Илија Поповић, чл. одб. (Чајнич).

Скопљанка (по фотографији). — У прошлом броју доносимо слику Витољке, а у овом сестре њезине Скопљанке. Судбина им је иста, невоље заједничке, па су им једнаке и наде.

Гроб Кнеза-Милошева оца (по фотографији). — Вишња, мати Кнеза Милоша Великог била је прво удата у Врусницу за Обрена, а после смрти његове преуда се у Добрињу за Теодора Михајловића, с којим роди: Милоша (1780.), Јована (1787.) и Јеврема (1790.) — Као кнез српски подигао је Милош Велики храм у Горњој Добрињи, где је пренео из Средње Добриње прах оца свог и обележио га плочом на којој се чита натпис: „*Овде лежи тјло поч. Теодора, оца Његове Светлости Господара и Кнеза Србског Милоша Обреновића, кои му и ову свету предстојећу цркву за ушковића душе сазида и подиже. — Престао је се месеца Новембра 15, 1802. Вечна му имајте!*“

Улица у Бјељини (сликао Ж. Ајдувјенич). — Бјељина је дивно српско место са нешто више од 10.000 становника. Насељеност околне и живи саобраћај обележавају овај град ипак чисто трговачки, те му предстоји лепа будућност. Поред свег овог, најлепше му је обележје јака српска свест о коју се до сада изломиле многа копча.

Арбанас (сликао Паја Јовановић). — Са чепа му се чита за што је на том месту. Улазак је забрињен, па ти је боље обити око овог стражара него ли га за о чему питати.

Избор кмета у Далмацији (сликао Р. Отенфелд). — Обичаји су снажни обележје народности. Ето, и у делу српског народа што у Далмацији живи, поред највећег броја обичаја, једнак је и обичај о избору кмета. Кметовска палица, „декрет“ што га бирачи предају новозабраком кмету, обичај је народни у њећем делу Српства, а како се у Далмацији врши показује ова слика.

Божественна служба; по српском народном мотиву, сложио Ст. Ст. Мокрањца. Ово је дело наградио Српски Архиепископски Сабор. — Доста је ово једна од најређих појава у нашој музичкој литератури, како рече Г. уредник. Слажем се с њиме да је не треба пропустити без речи у јавности, на с тога се радо подухватим ове пријатне дужности.

Оцењивати рад Г. Мокрањца писам намерао. Њега су још пре осам-осам месеца оценили стручњаци светскога гласа: руска целаура за привене композиције (пошто је Г. Мокрањца исправа намеравао, да своју службу у Русији штампа). Она је изнела овакав суд: «Божественна служба Г. Мокрањца служи на дну и понос не само српског народа, већ и целог православља.»

Како је ова оцена, која у врло мало речи веома много каже, за све православље, а особито за нас Србе, од врло велике културне важности, како она као таква мора да интересује свакога Србина који прати душевне творевине свога народа и његових великана, то је потребно и осветлити ња на основу којих је она донесена. То ће бити мој задатак на овоме месту. С тога хајмо у прилику, да чујемо «Божественну службу.»

После песама из *Малог Входа* чујемо кроровања где нитонује В-dur за «трисвјато», т.ј. «Свјати Боже.»

Мелодија ове песме забележена је у F-dur-у, и то схваћена на широкој основи. Она нам по својој органојској силини представља корал од шест стихова; пет са ферматом на деветом такту, а један стих међу њима с ферматом на петом такту. Сви шест стихова су у F-dur-у. Хармонизовати корал од шест стихова, свих шест у једном тонском роду, тако да није монотон и без интереса, нити је обичан нити лак задатак. Ну композиста га је решио тако срећно и природно, да на први поглед изгледа, да решење његово није могло другачије ни бити. Сам текот песме «Свјати Боже...» захтева величанствену, мајестетичну музику, и тај је карактер, у потпуном смислу те речи, народној мелодији и припадао вештом хармонизацијом. Већ при акорду доњег доминанта F-dur-a, B-dur-a, даје речи «Свјати» праву боју. Многа би композиста ово прво В на слогу «Свја» завело на g-moll, те евентуално целу мелодију као мол схватио, што не би ни у колико одговорило садржини саме песме. Други би можда на прво В узео доминантни септакорд од F-dur-a. Оба се случаја не могу ни упоредити са дејством овога у оригиналу, т.ј. доње доминанте B-dur-a. Почев од тога првога такта корачају гласови великим импозантним и поузданим корацима напред, врло интересантно, како мелодички, тако и хармонски. По гдеде почињу да се јављају пролазне ноте. Друга строфа, слична у обради првој, пружа нам нове хармоније и мало више покрета у гласовима. Трећа се строфа покреће потпуно контрапунктски, ипитујући тенор, који први има реч, уносићи тако већи покрет у гласове. Интересан је у истој строфи тако звани Trugschluss у A-dur-у, на «крјени.» «Слава оу...» нека наизменично мушки кор, изменан са менионитијом. Покрет у гласовима бива још вишији. Пета строфа «свјати божественни» образује кулминациону тачку песме. Ту је кор издигнут на највећу висину, унесетостручен, баси удвојени, ту долази до правога форте, после кога се кратким путем враћа у пијанисимо. Шеста строфа узима са свим други карактер по прошаних пет, то је већ и темном означено «Tranquillo e poco largo», која звучи у пијанисиму, а по карактеру тако, као да песму «Свјати

Боже...» завршује анђелски хор с небеса, пошто је Бог услишио нашу молитву, те се кор једва чује. Бас бриљира са контра В и великим С, које даје карактеру песме нешто величанствено и свечано, баш као педали оргуља. Завршени свих шест строфа су у F-dur-у. Из овога се јасно види, како је композиста умео да штеди музичким средствима и тек на правом месту да их употреби, чиме је не само монотонију народне мелодије отклонно, већ саму песму необично интересном и лепом учинио. Хармонизација је врло занимљива, и може се свима нашим млађим музичарима препоручити као редак пример за хармонизовање и обрађивање корала овакве природе.

Пошто је њако прочитао, чујемо наше велико «Алилуја.» Ово је у G-moll-у, у темпу Andante. Почиње га тихо сопран, а затим прихватају остали гласови по реду до баса. Сама мелодија је, као у опште све народне мелодије, врло неправилно образована. То је карактеристика свих народних мелодија. Још је пак интересније да сама мелодија, тако кратког става, модулира кроз разне тонске родове. Почев од G-moll-a, иде у C-moll, F-dur и завршује се доминантом F-moll-a. Хармонизација је интересна и умерена. У другом «Алилуја» налазе се два такта седамнаест врло занимљива. После завршеног «Алилуја» у C-dur-у, доминантни од F, узима «И духови твојему» себи C-dur за тонски род. После овога, т.ј. пре и после јеванђеља, чујемо у истом тонском роду: «Слава тебје Господи», мајестозно, које доста звучи снажно, са пуно одважности и величанствености. Одговарања а јектенија такође су састављена из народних мотива и врло лепо хармонизована у пијану и пијанисиму. Особито је лепо трисултативне «Господи помилуј», које почиње пијанисимо и бива све јаче и јаче до меццофорте на крају. Сва су она одговарања на јектенија држана у C-dur-у, и то врло тихо, Recitando. Ти дијалози између свештеника и хора, ако се прецизно изведу, дејствују врло повољно. Ну ако тога није, а уз то служи службу још само један свештеник, те је број јектенија повећан (великим «Господи помилуј», «Тебје Господи» и т. д.), то онда та одговарања поред све своје лепоте могу постати монотона, јер тада их има двадесет и три на броју, међу њима су деветнаест «Господи помилуј.» Увек у та одговарања живот и разноликост, задатак је кроровања.

Пошто смо одговарајући на јектенија прешли у литургију верних, чујемо наскоро једно «Амин» на тону F, узвишено, пијанисимо. Из овога «Амин» почиње непосредно «Херувика Гог гласа», рађена по народним мотивима у F-moll-у, темпо Andante religioso. Овде се композиста није строго држао народне мелодије са оним снажним триама и украсима, већ је умео нешто да их отклони и одбаци, а право језгро да задржи, и да поред тих основних мотива, не унесећи пак ни један туђ, даде комаду уметнички облик и садржину. Мелодија ове «Херувике», као и мелодија «Алилуја», подсећа прилично на Грегоријево) неважно односно *ијеније*. Први став «Херувике» до «јак да царја» састављен је из четири дела. Прва два дела до «трисвјатују ијесан» ирећу се у потпуном пијанисиму. Тек «трисвјатују ијесан» је у форте, да којим долази «пријевајушче» у једном футату од три ноте, које се протеже почев од баса у I и II тенор, алт и сопран, па се онег после њега враћа у пијанисимо. Четврти део «свакоје пише», почиње тенор тихо са доњом доминантом F-moll-a B-moll-ом, сматрајући га као тонску, а у другом такту упала кор са својим доминантом, и модулира у принципну шестогласно, непрестано крешчељујући, док не дође до интересних секвенца код «отлоким» са басом у октавама, после којих се онег поступно враћа у пијанисимо. Интересне су овде на крају под

) Иако Грегор у VI веку, по њему име.

«отложим», као и у првом делу код «тајно», имитације између тенора, сопрана и баса, које и звуче врло добро. Не мање је оправдано поменути отворене паралелне квинте, одмах још у почетку код речи «херувими» и то на слогу «ми», између тенора и баса, што у осталом није ништа ново, али је врло лепо примењено. Пу много интересније су паралелне квинте између баса и сопрана, код речи «образујушче» на слогу «зу», које се због ахтерираног квинтсекст-акорда на *Des* потпуно губе, тако, да их и вешто уво на први мах у кору може приметити. Цео овај став херувиме рађен је сав контрапунктски тако да је тешко одредити, који је глас по мелодичком саставу лешни, да ли сопран, алт, тенор или бас. Гласови се кроз целу «Херувими» крећу тако природно и пријатно за певача, да сваки певач, сваки глас за себе, налази највећег задовољства певајући је. У њој има довољно места, где су тенору и сопрану пружене прилике да покажу своју висину, а тако исто басу и алту своју дубину; слушацак пак што чешће слуша, у толико налази више насладе у оној полифонијој и мајсторски израђеној «Херувими». Она је једна од најбољих тачака у служби композицијој.

Вацимо поглед на руску, тако обилату црквену литературу, и поупитно паралелу између наше Херувиме првога гласа и руских Херувима. Скоро све Херувиме разних руских композита, без разлике, само су у дуру, што у осталом и одговара карактеру самога текста. Пу како у нашим народним номама, као што је познато, превлађује мол, како наш народ и радост и жалост изражава, то се та његова особина и овде опажа. Наш је херувим у моду. Даље ћемо наћи, да је први став «Херувиме» до «Јако да царја» код Рука састављен из три дела, и то тако, да се први део понавља три пут прилавајући му нови текст, и на крају трећег понављања обично је завршетак мало продужен у облику *Sob-e*.

Као што сам напред рекао, «Херувиме» Г. Мокрањца, има четири дела, где је сваки део за себе друкчије обрађен. Могли би, који су заједнички у сва четири дела, одржавају органиску целину између њих и дају комаду потребно јединство.

О другом ставу «Херувиме», «Јако да царја», после Великог Входа нема ничег новог да се каже. У њему нема ничега, што није било у првом делу.

После завршеног «Јако да царја» у *F-dur-y* (разрешеном моду) долазе одговарања на молбава јектенија, која су лако, просто и лепо обрађена. Она су у *C-dur-y*.

После тих одговарања на молбава јектенија, чућемо песму «Она и сина» у *C-dur-y*, *Andante moderato*. Она почиње једним *G* унисоно. Овде се мора поменути једна уметност Г. Мокрањца, у самом бележењу наших народних мелодија, а то је, да је све ове краће ствари, које се певају по такту већ по ритму, забележио онако, као што се певају, *ритмички*, а није их ставио у тактоне. О ово су се неки ранији скупљачи и обрађивачи тих мелодија грешили, натурујући овим ритмичким мелодијама на силу такта, коме се оне не прилагођавају. Такт и ритам није свеједно!

После очитаног «Вјерују» чућемо, оставши у *C-dur-y*, «Милост мира...», «И се духом твојим» и «Имаши ко Господу». Ово последње у темпу *Adagio* са дубоким басом и нијансијом.

«Достојно и праведно», такође ритмички исписано у *C-dur-y* *Moderato*, почињу једним *g* унисоно, не напушта тонски род за све време, већ се врло интересно креће по разним својим хармонијама. Од места «Тројице» иде бас одвајично прелази у велику септиму, од *C* на *b*, одакле се «лајтон» окреће низа степенце, развија се једна велика крешченца, од нијансијом до у форте, одакле се кратким путем врати опет у нијансијом.

Сад приступамо најсвечанијем тренутку у нашој служби, сумњивацијој тачки. Приступамо песми, коју су певали Јудеји при свечаном уласку Светитељу у Јерусалим. Ту кор из пуних гласа, у пуноме форте знања свечано и одушевљено, *Maestoso*, «Сјат, сјат, сјат...», т. ј. «свети, свети, свети, Господе Саваоте, пуни су небо и земља славе твоје». Код «Благословен гряди» и т. д. пређе кор од једанут у нијансијом, одакле почињу врло интересно пролађене секвенце (бас се креће у кварта), на који је начин и у музици представљено неко кретање, хол. долазак. Са сваком секвенцом кретање је живље, тако исто кор се постепено повећује и у јачини, све докле док не дође на потребну висину да изрекне «Осана во вишњих» т. ј. «Слава богу на висини». И ова је песма ритмички забележена.

На овоме месту промени кор тонски род и *C-dur* замени његовом доминантом. На тај начин чућемо «мало» и «велико Ами» отпевана у *G-dur-y*.

После ова два «Ами» чућемо песму «Тебе појем» у *G-dur-y*, у темпу *Adagio ma non tanto*. Бас држи у почетку на једно леве нота органист, на дубоком *g*, док остали гласови певају нијансијом. Почетак ове песме је такође ритмички забележен, а после «Тебе благодарим Господи...» прелази у такт од $\frac{4}{4}$. Одатле, па до «И молим ти сја...» креће се кор непрестано у нијансијом с малим нијансијама. Код «И молим ти сја, Боже...» мења се такт у $\frac{3}{2}$. Ту ћемо чути интересантно фугато почев од сопрана па до баса. Њима је врло вешто имитовано звањење од четири различна звона, као кад би једно за другим отпочевал да звоне, почев од најмањег па редом. Последње «И молим ти сја» враћа се опет у $\frac{4}{4}$ такта, у коме кор и завршава песму.

После «Тебе појем» долази «Достојно» *Andante animato*, интересно у сваком погледу, како по хармонизацији тако и по облику. Мелодија «Достојно» креће се непрестано кроз *G-dur* и то између пет тонова *a—e*. Народна је мелодија, буди узглед речено, врло монотона и примитивна, тако да би је многи музичар одбацио као неуотребљиву. Шта је с њом наш композитор учинио? Он ју је пре свега исписао у тактоне, затим је пустио, као и код «Тебе појем», да бас држи у почетку органист на доњем *g* све до «присноблаженују». Цео тај део докле обрађен је инструментално, т. ј. подсећа на инструменталну музику. Од речи «Јако во истину» и т. д. дели се тенор на двоје и пева фигуре у таквом стилу, у каквом се нише за два надзорна, што дејствује врло лепо и оригинално. Код «присноблаженују» стана бас са својим *G* и пусти сопран да почне сам «присноблаженују», затим прихвати алт и тенор, док код «и матор» пева сопран и од тог места иду сва четири гласа до краја заједно. Цела је мелодија одатле па до краја хармонизована у *g-dur-y*, с малим модулацијама, у којима то сама мелодија доушта, те јој је тиме бар у неколико поменути монотонија ублажена. Завршетак је пуни и снажан. — Чисто је невероватно, обазрени се на просту мелодију «Достојно», да је могуће било у њега увести толико интересности, како у хармонији, тако и у вођењу појединих гласова.

После «Достојно» одговара кор у *C-dur-y* на јектенија. Међу њима вредни су особито помена «Велико Господи Помилуј», «Велико Тебе Господи» и «Велико Ами».

После песме «Једин свјат» у *C-dur-y*, написаној ритмички, долази «Причастно» у *g-dur-y*, *Adagio ma non tanto*, почињу његоласно, т. ј. сопран, алт, два тенора и бас, при том са врло интересантним вођењем гласова. «Хвалите» је став на три дела. Други део није ништа друго, већ поновљен први, са другим текстом. Трећи део пак почиње четворогласно женски кор са два такта «Хвалите», на шта му одговори мушки кор такође са два такта «Хвалите». Занимљиве су хармонизације на слоговима — *ти*, — *те*, т. ј. *a-moll* — II ступањ, а следује му VI *c-moll*. После мушког кора почињу алт и сопран; за њима унада тенор с малом имитацијом, а тако исто и бас у октави, и у трећем такту (шестом од почетка овог става) развије се велика крешченца у форте и ту корача кор широко и снажно у врло интересантним хармонијама и појединим гласовима, и изговара: «Господа с побес». Затим се понови тај став и иде на еквенце: «Хвалите јего во вишњих, алидуја». Завршетак је снажан, пуни и величанствен, спуштајући се у последња два такта до у нијансијом. Цело се «Хвалите» даје врло добро нијансовати.

После «Причастно» чућемо: «Благословен гряди...» које почиње у нијану и расте, крешченцају, све до речи «Бог Господ...»; занимљиве су овде већ поменути секвенце. Ова је песма исписана ритмички и хармонизована у *B-dur-y*. «Видјехом» је такође држано ритмички у *B*. Ове су партије, које се дају врло брзо певати, поновзвучне, са интересним хармонијама.

«Да исполнатеја» такође је ритмички забележено у *B-dur-y*; креће се четворогласно све до «соблуди». Код «соблуди» стана мешовити кор, а квинтет од два сопрана и два алта пева у нијансијом: «соблуди нас во твојој свјатини». Ово је место од ваврдне деноте. Код «весел» унада опет мушки кор и иде све четворогласно до краја. Тринуташње «Алидуја» при крају је пуно снаге и живота. После јектенија и замирене молитве пева се химна: «Буди имја...» у *F-dur-y* *Andante*, која је кроз све три строфе друкчије обрађена. Израза овог комада врло је оригинална и подсећа јаво на Бахов контрапунктски стил, како по вођењу гласова, тако и по својим хармонизацијом слободама. Особито је интересно треће понављање по хармонизацији и вођењу гласова, која се завршава шестогласно. Једним «Ами» иза «Буди имја господње» завршава се «Боженственаја служба» у *F-dur-y*, као што је и почела.

Да бацимо сад на целу „Божественују службу“ општи поглед. Какав је утисак на нас учинила.

Ако је „Божественују службу“ слушао какав лајик у музици, први пут, он је чуо много и у главноме није ништа. Он неће моћи апсолутно ништа позитивно рећи о утиску. И ја гарантујем сваком лајику, да кад први пут чује службу Г. Мокрањца (само ако не уме добро да слуша), неће умети ни мелодију да позна. Даље, да му се први пут и не може допасти. Ово чак може да важи и за музичара. По моме схватању и искуству, служба Г. Мокрањца скрива необично и класичне лепоте у себи, које ће невестит слушаца тек онда моћи да осети, ако службу Г. Мокрањца врло много пута чује и добро се с њом позна. Тако исто музичар и диригент, који Г. Мокрањчеву службу буде студирао с кором, или је дириговао, наћи ће, штогод се боље са њом буде познавао, увек нових и нових интересних и лепих места класичне лепоте. Г. Мокрањчева служба није дело спољашње лепоте, која је рачунала само на спољашњи ефекат; не, она скрива у својој дубини лепоте до које се долази тек познавајући се боље са делом. За њу важи оно што и за наш „Горски Вијенац.“ Тек после доброг познаства с њом, увидећемо, да је то рад пун студије, плана и прорачуна за свако место, сваки покрет, сваку ноту: како ће, где ће и како треба да делује. Видећемо, да је то дело музичара зрелог и пуног студије. Ако се пак упитамо: зашто су те лепоте службе Г. Мокрањчеве тако скривене у њој и зашто се до њих тек после доброг познања долази? добићемо прост и сасвим природан одговор: зато, што је дело у свему контрапунктске природе, а не од просто набацаних свакидашњих и обичних хармонија. Таква дела захтевају дубље студије ради њихова познања на тек после тога откривају она и своје неписане лепоте. Због тога, што је дело контрапунктски парађено, има сваки глас своју одређену мелодију, бас као и сопран. Особито се код Г. Мокрањца одликује лепо вођење баса, по чему се рад доброг музичара познаје. При свакој локалној композицији треба погледати само на вођење баса и одмах ћемо знати и квалитет самог рада. Ја могу констатовати, да је код Г. Мокрањца на много и много места бас лепши од самог сопрана. Тако су исто лепо вођени тенор и алт, оба гласа у својим најбољим положајима. Сваки глас креће се потпуно самостално и независно, сваки има да покаже своју дубину и своју висину; сваки је пун врло угодних ходова и мотива, који се складно удружују са осталим гласовима. То је све разлог, да ће певачи увек врло радо и са одушевљењем певати службу Г. Мокрањца. Кад се још томе дода оно што је горе речено, т. ј. да је ова служба пуна класичних лепота, у којима ужива како певач тако и слушацаи, онда се може о поуздањем надати, да ће се служба Г. Мокрањчева одомаћити у свима нашим црквама, где има певачког мешовитог хора.

Ми смо народ млад и мали, који је у култури заостао од великих и културно напреднијих народа, како у свима културним гранама, па тако и у музици. Ми смо сада у музикалном стању где вокална музика достига свој врхунац, своје савршенство. Ми смо сада у XVI. веку, у доба Орландо Ласа и Палестрина, у доба црковних вокалне музике. Инструменталне музике ми немамо. Оно што се код нас као инструментална музика сматра и негује, то је баш тако исто, као кад би когод засејао коштину од поморанџе или лимуну у саксију, и неговао биљуку у својој прозору, јер ће му иначе одмах угинути. Ми пресађујемо, особито у последње време, у великим мерама, али то пресађивање у колико је добро, у толико је и ло. Оно силно утиче на саму клицу из које ће се развити наша инструментална музика. Све док ми на синова свог народа не добијемо ваљане инструменталности, т. ј. добре свираче за поједине инструменте, док се у нас музичка школа не развије толико, да изведе угледан број ваљаних музичара, диригента и композита који ће почети радити у српском духу у коме су и одгојени, — све докле не може бити говора о инструменталној музици код нас. Дакле, како се ми налазимо за сада искључиво у доба вокалне музике XVI века по Хр., у доба Орландо Ласа и Палестрина, то би било дело Г. Мокрањца једно од ремек-дела из тога времена.

Ну ипак има две јане прте, које дело Г. Мокрањчево уздижу над тим временом. Од XVI. века до XX. прошло је четири столећа; за то време извршила је музика огромне напретке као ни једна друга уметност. Дело Г. Мокрањца творевина је краја XIX. века, у коме су како тонски радови, тако и многе друге музичке ствари, израђиване и доручије по у XVI. веку. Даље, за све то време имала је инструментална музика такође велики утицај на вокалну музику. Ну поред свега тога, бацила је ин-

струментална музика вокалну, код културних народа, у пресекав. Наша вокална музика, по угледу на вокалну музику савремених народа, примила је такође неке одлике чисто инструменталне музике. А у томе се и разликује карактер наше вокалне музике од средњевековне. Даље, као што је познато, како се из привене музике потпуно развила инструментална музика, а затим постушно и опера, то су новији привени компоновети опет утицајем опере унели у привену музику врло много драмског елемента. То се онако у великој маси већ код Хонда, Хајда, Моцарта, Бетовена, а да не спомињем већ Вердица, Листа и Брукнера, ова три модерна великана. И у Г. Мокрањчевој литургији, и ако је она вокална, онако се на много места јак драмски елемент. У осталом то је сасма природна ствар, пошто литургија и није ништа друго до свечан акт привени у којем се свирава тајна Св. Причешћа. Ако са тога гледишта добро проучимо текст и музику у „Свјати Боже“, „Херувизи“, „Свјат“, „Гобје појем“ и т. д., одмах ћемо осетити дејство драмског елемента. Тај драмски елемент увлако се јак и у руску цркву, и то, на знаост, онај најслабји: речитатив. Он је ухватио код Руса дубок корен. Ништа није непријатније, него слушати читав сат кор који пева речитативно целу службу у три до четири акорда. Да смо ближи браћи Русима, нема сумње, да бисмо и ми подлегли томе елементу, пошто ми нарочито волимо све оно што је руско. Овако се пак наша црквена народна музика самостално развила и стоји сасвим независно од икаквог туђег утицаја. Старајмо се, да је као тајву и очувамо!

После свега овога можемо слободно изустити, да је Г. Мокрањца наш модерни Орландо Ласо или Палестрина. Он је нашу музику за најмање три столећа у напред покренуо, а на нама је мањима да се на његов рад угледмо и у томе правцу продужимо, и да тај правац и на остала музичка поља пренесемо, и како не доупитајући да наша музика осети туђинског утицаја. Само ћемо таквим радом постићи, да одржимо своју самосталност и достигнуемо и у музици бар онај ступањ на којем стоји наша просвета и наша књижевност.

Беч.

Н. Ј. Крстић.

* Пред нама су два свеска „Српског Књижевног Гласника“, који је почео издавати од фебруара ове године под уредништвом Г. Богдана Поповића, а уз сталну сарадњу Г. Г. Ар. Војислава Великовића, Јаше Продановића, Љубе Јовановића, Ју-бомира Стојановића, Светислава Симића и Слободана Јовановића. — Српски Књижевни Гласник тежиће да буде што про- страније огледало књижевног претања по свима српским земљама; доносиће бележничке производе како српске тако и туђе; објављиваће расправе из области књижевности и науке; прагће у нарочитим прегледима, рефератима и белешкама научне и књи- жевне покрете како српске тако и туђе; оцењиваће производе српске књижевности; тежиће да се приближи европским ли- стовима којима поље престаје тек онда где настаје најстрожа научна стручност. — Срп. Књ. Гл. излази 1. и 15. сваког ме- сеца, на великој осмини (5 табела), а годишња му је цена 20 лив. или круна. — Похвалним тежњама Српског Књижевног Гласника желимо успеха. —

* Поред „Звезде“ и „Српског Књижевног Гласника“ јави се, сасвим нечујно и тихо, и трећи журнал — „Коло“. Уређује га Г. Данило А. Живковић, пређашњи уредник „Коло“ и „Ја- вора“. До сада изишло је 2 свеска. „Коло“ је цена за ову годину 12 динара или круна, а излази у свесцима од 4 таб., 1. и 16. сваког месеца. — „Коло“ није изнело свој програм, али јавља да ће му углед бити старо „Коло“ које је досада уживало и леп глас и лепо поверење.

* Г. Душан Николић, писар кварта Врачарског, дао је у штампу свој роман у стиховима „Мои љубави“. Кад роман буде штампан проговоримо коју опширије. Г. Николић штампао је до сад своје песме у „Звезди“, „Боганској Вили“, „Бранкову Колу“ и „Новој Искри“.

* Г. Милош Ивиновић, студент, превео је на словеначки језик Пушкињеву драматовану слику „Кнез Иван од Семберије“.

Превод ће бити штампан у најгледнијем словеначком часопису „Љубански Звон“. —

* М. К. Димитријевић, члан хрв. зем. казалишта у Загребу, отворио је претплатнички унос на књигу *Дилетанти*, у којој ће бити ова четири позорница комада: 1. *Јадац*, породична шала из босанског живота, у 1 чину; 2. *Србиново гусле*, (по причи А. Николаић—Манибеси), алегорија у 1 чину; 3. *У млаво доба* (превод), шала у 1 чину; и 4. *Пијаница и пас* (по Нушићевомј причи), монолог. — Књигу издаје Српска Штампарија у Загребу. Цена је за претплатнике 1 круна. —

* „Славјанскій Вѣкъ“ (Беч, уредник Др. Вергун) допсе је у 15. броју чланак Г. Љ. Стојановића *Славјански заједнички језик*. Овај је чланак одговор на радњу В. Лампскога, која изиђе у 9. и 10. броју тог јурнала, управо одговор на главну мисао: о руском језику као заједничком за споразумевање свих Словена међу собом. — Овај чланак општампао је „Србобран“ у 30. и 31. броју. —

* Некаки Бугарин Стојан М. Попов, штампан је ове године поему *Марко Краљевић*. Она је састављена по „бугарским народним песмама о том бугарском (!) народном јунаку“, како пише „Бугарска Сбирка“. У поеми је петнаест песама, које су штампане на 202 стране. — Да није смешно, можда би било жалосно! —

* У јануарском свеску француског јурнала *L'Humanité Nouvelle* штампан је С. Водар своју студију „*Le mouvement révolutionnaire macédonien*“. Обраћамо пажњу политичким јурналима на овај рад који је потекао више из рђаве обавештености него из од лас воље. —

* Бранислав Грабовски, руски слависта, песник и драматичар, рођен 1841. год., умро је 12. дец. пр. г. Од његових дела ваља нам поменути поменути студије *Босна и Херцеговина*, *Црна Гора и Црногорци* и *Марко Краљевић*. —

* У Петроградском Универзитету чита овог семестра приватни доцент Сирку: *О јужно-словенским дијалектима*; доцент Лоц: *О сложеним речима у словенским језицима*; П. А. Лавров: *О Македонском наречју и О историји јужних Словена*. —

* Бечки Künstler-Haus отвориће у скоро своју годишњу изложбу. Паја Јовановић изложиће две слике, о којима ћемо и опширније проговорити. —

* Српска Академија Наука и Уметности изабрала је у својој седници, 5. фебруара ов. год., Г. Г. министра Др. Милоу Вујића и проф. Стеву Тодоровића за правне, а Г. Кондаковича, професора универзитета Петроградског, за дописног члана. —

* Јосиф Стојановић, назорник народних школа, у Јагодина, спремно је за штампу *Прилози народним школама у Белици, Ловчи и Темнићу, на завршетку XIX века*. Дело је израђено с помоћи неколиких просветних радника, а цена му је (петнаест штампаних табала) два динара. —

* А. В. Васиљев наштампао је књигу „*Памти митрополита српског Михаила*“. Ово дело само вађосмо у Мостарском Српском Вјеснику, те о садржају не можемо ништа више рећи.

* Г. Н. Н. Дурново, штампан је у јурналу „Славјанскій Вѣкъ“ (15. свезак) свој рад: *Македонскій вопросъ и Австрија*. Српској политичкој штампи обраћамо пажњу и на овај чланак. —

* Општина Београдска објавила је тек сада темат за Вукову Награду (15. јуна.) Темат је: *Живот и владавина Стевана Дечанског*.

* У Зајечару почео је од 1. фебруара излазити лист *Духовна Зрица*. Излази сваких 10 дана (4 стране). Годишња је цена: за Србију 3 динара, а за туђину 5 дин. у злату. Властник је и одговорни уредник свештеник Јордан Хаџи-Видојковић, члан Тимочког Дух. Суда.

* 26. марта ове године биће у Дубровнику III конгрес словенских новинара. Пријаве за конгрес прима Др. Ш. Мазура, народни посланик у Загребу. —

* Уредништво Градине (Ниш) позива на претплату на Песме † Љубомира Симића. И читаоцима *Нове Искре* није непознато име овог лонета врло даровитог а прерано умрлог песника, јер смо пре две године штампали две његове песме. — Похвална је намера уредништва Градине, те је и ми препоручујемо свима пријатељима српске поезије. Књига ће изићи до 10 штампаних табала, а претплатна је цена свега 1 динар. Када још додамо, да ће се сав приход употребити на подизање ма и најскромнијег белега на гробу младег песника и за помоћ његовој сиромашној породици, — не сумњамо ни најмање у обилат одзив српске читалачке публике. — Претплату и ову прописку

треба упућивати Г. Јеремији Живановићу, гимн. наставнику и гл. сараднику Градине.

* Стеван Среман, у друштву са Д. Браком, драматисао је своју причу *Искова Слава* и предао је управи С. Кр. Народног Позорница. Песме компоује Ст. Мокрањан.

* Радоје Домаковић, приповедач, дао је у штампу и 3. свезак својих приповедака. Књига ће имати десет штампаних табала, а цена ће јој бити 1 динар. —

* У Нишу је покренута мисао о подизању Народног Дома, чије би просторије биле намењене разним установама и скуповима. „Позорница“ разложило предлаже, да се у овај Дом унесе и позорнице које ће радо поднети део повчаних жртана за остварење ове намере.

* Пошто је београдском радничком листу *Напред* забрањено даље излажење, покренут је крајем прошлог месеца нов *Раднички Лист*.

* Крајем прошлог месеца читао је у Петрограду Г. Половинић, доцент у универзитету, своје приступно предавање *О српској народној поезији*.

* На расписану награду Доњо-Гузланског Певачког Друштва стигло је 13 композиција друштвене химне, од којих је награђена композиција Јована К. Борјановића. —

* У 4. броју руског листа „С.-Петербурскія Вѣдомости“ изишао је у поднеску превод Д. Михајиловог Кнез-Михајилове песме *Што се боре мисли које?* —

* Од почетка ове године излази у Београду педагошко-породични лист *Матерински лист*. Уређује га Раша Милетић, учитељ. Годишња је цена 3 динара или круне.

* „*Pregrš! šušnja*“ зове се збирка песама што их изишао Neurastenicus (Др. Вико Михаљевић, из Сплита). То је збирка сатира које хрватски *Vijelas* необично хваљу. Док их добавимо, проговоримо и ми коју више.

ЧИТУЉА

† Тома Милетић — Чика Тома

12. децембра 1900. године умро је, у својој шездесетој години, Тома Милетић, познати дугогодишњи послужитељ у Народном Музеју, кога ће се извесно сви посетиоци тога завода сетити

као услужна показивача и објашњивача музејских збирака. А док је Народни Музеј још стојао под управом старешине Народно Библиотеке, Тома је и у овој радно, те ће отуда бити познат и узимачима књига. Оба ова просветна завода Тома је од 1861. године служио вољно, верно и савесно, те је у пуној мери заслужио оно признање, које му је, на дан његове сахране, пред зградом Народног Музеја, исказао садашњи старешина музејски, проф. Мих. Валтровић, у овој опроштајној речи својој:

Кад човек очи своје склопи и кад руке своје прекрсти, те се тако спреми да смртни део свој преда у паручје земљи, онда се, пошто је човек тако нестao из круга живих, јаче и живље истиче све оно што је он за живота говорио и чинио; истиче се његова душа и његов дух; истиче се оно што је у њему одржавало живот, мисли, осећаје и рад; истиче се оно што је у човеку бесмртно, божанско природе; оно што чини човека Богом саздана и Богу слична.

Благо оном који је Богом му дате даре употребно достојно; који је часно и поштено живео; часно и поштено мислио и радио. Он умире само телом, а не и духом. Пролазног дела његова нестaje, а остаје оно што је духом изведено; остаје дела и поштена мисао његова; леп и поштен рад његов. Тиме се очува међу људма помен његов, који је вечан као и свака добра мисао и свако добро дело што је. Не морају мисли велике, нити дела огромна. Нека су само искрена и истинита.

Благо оном који за собом оставља чисто, поштено и свето име, стечено преданим радом, преданим вршењем дужности према породици, друштву и Богу. Вршење ових дужности украс је људском животу.

Сваки добар човек наити се за тим украсом и осећа све то славу награду у њему, у колико се јаче дужностима одазивао. Али такав украс краси још и гроб човеков; краси га хвалом и признањем, свајајући хвалу и признање са именом његовим.

За тим украсом живота жељно је и покојник. Тиме је посведочанао да је био добар човек. Ми смо га сви као тавог поштовали и ценити и ценити ћемо га и даље, спомињући га као пример ваљана и поштена Хришћанина, ваљана и примерна родитеља и вредна и вредна радника!

По живо схваћеној и живо пригрљеној науци веро, покојник је био добар родитељ, добар и искрен пријатељ, и поуздан и савесан вршилац својих дужности.

С тога је био опште поштован и цењен.

Колико је породица покојникова, колико су пријатељи његовом смрћу изгубили, то ће они најдубље осећати.

У тузи њиховој нека их теши помисао на поштовање које је покојник уживао за живота и на леп помен, на признање и хвалу, која ће свагда пратити име покојниково.

Хвала и признање покојнику, дошли су и мене, да га на путу његовом до стана за одмор тела, зауставим пред заводом у ком је он тридесет и девет година, неуморно, кољно и предано радио, и да му ту јавно и искрено захвалим за многи труд његов.

У томе ће ми извесно бити учесници сви они који су покојника, — који су Чика Тому — у току реченог дугог времена од тридесет и девет година, видели или у Народној Библиотеци или у Народном Музеју, то као вредна и ваљана разређивача књига и старина, то као услужна добављача књига у Библиотеци, или као услужна проводница по просторима музејским и као ревностног објашњивача музејских предмета.

Тоштина ревност у раду није понуштала ни за тренутак у току дугих година, но је бивала све јача упоредо са развојем Народног Музеја, и трајала је до последњег даха његова. И на болесничкој постељи мислио је и старао се о Музеју.

Искрено и пуно учешће његово у свему што се тичало унапређења Музеја и умножавања збирки, види се из болесника које је покојник Тома, сам о себи, на жељу садашњег музејског старешине, написао и Музеју предао.

По тим болесницама, Тома је септембра месеца 1861. године ступио у службу Народне Библиотеке, о којој је тада стајао у вези, т. ј. под једним је старешином био и Народни Музеј. Тома је тада био старешина први уређивач Народног Музеја, покојни Др. Јанко Шафарик.

Дирљиво је у Томиним болесницама читати ово место:

«1869. године, госп. Шафарик добије за саветника, а на његово место буде постављен госп. Новаковић. При предаји дужности госп. Новаковићу, рекао је госп. Шафарик: «својим Вам живог инвентара, а то је мој добри Тома. Он ће Вам бити на руди у свему и можете у њему имати поверења.»

«То су ме речи тако дирнуле, да сам се заплакао. И од тада сам се трудни још више, да би праведно осведочио препоруку госп. Шафарика.»

Пуно и неограничено поверење уживао је Тома и у сврху доцијних музејских старешина, и био је њима, као и заводу, од

«НОВА ИСКРА» издали сваког месеца. — Цена: за год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дина; ван Србије год. 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, власнику «Нове Искре», Љубићка бр. 8.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић

користи својом преданошћу и услужношћу. За то је и био од свију поштован и цењен.

И ван обима два просветна завода, у којима је био службом, Тома је послужно својим знањем и готовошћу за уређивање Библиотека.

Радо се Тома и с уживањем осећао оне услуге коју је учинио познатом писцу југославенске пумисатике, покојном Симу Љубићу у Загребу, мерећи и снимајући за њега знатну збирку старих ерских нована у нашем Музеју. Писац му се за то и нарочито захвалио у делу своме.

Уз вршне ваљана и добра човека, предности раду, поузданости и поштоња, у Томе је било и велике скромности.

То су све особине које утарђују Томину негу као ваљана и добра човека.

Тако ће га ценити сви; а на првом месту завод у ком је службом био две трећине свога века. У њему ће се име његово очувати незаборављено, јер му је за све то дуго време био занста одан и телом и душом.

За то нека Ти је, штошани покојниче, нека Ти је драги Томо — драги Чика Томо — у име Народног Музеја, у име свију његових пријатеља, вечна хвала!

Пођи даље путем којим сад ићи мораш. Одмори утрућене очи и руке, а ми ћемо Те се сећати ваља с љубављу, признањем, поштовањем и захвалношћу!

Нека ти је вечан помен!

Новији ерски писци. Критичке студије Д-ра Љубомира Недећа, Прво коло. Београд, штампано у штампарији Краљевине Србије, 1901. 8°, стр. 243. Цена 2 динара.

Годишњица Николе Чушића. Књига XX. Издаје његова задужбина. Садржај: 1. *Трговачки центри и путови по српским земљама у Средњем Веку и у турско време*, географско-историјска студија, написали Петар Р. Косовић и Михаило Милутиновић; 2. *Свети Пророк Пчињски и његов манастир*, од Д-ра Јована Хаши Васиљевића; 3. *Ђурађ Кастриотић-Скендербег*, историјска скица из XV века, од Мих. Ј. Ђорђевића, професора; 4. *Свес „Васире Мртца“ из Србијанске Симе Милутиновића*, са коментаром Ћ Драг. С. Милутиновића; 5. *Географско-археолошки односи Црне Рике и Тимочке Крајине*, од Д-ра М. В. Смиљанића; 6. *Биографија прилози новјој историји српској*, од Андре Гавриловића; 7. *Scupi (старо Скопље)*, од М. В. Веселиновића; 8. *Изморник* (жупа у гилдизској кази — влајету), од М. В. Веселиновића; 9. *Из Фрушке Горе* (манастири Гретег и Раковиц), од М. Ђ. Милићевића; 10. *Свет Светог Великомученика Ђорђа*, од М. Ђ. Милићевића; 11. *Прилози архимандрита Плариона Руварна*. — У Београду; штампано у Државној Штампарији 1900. 8°, стр. 252. Цена 2 динара.

Историја једног младића. Написао Марија Роберт Халт. Издао Француски Академија. Превео А. Станојевић, професор. Препоручено од Просветног Савета и штампано о трошку Фонда Дим. Николића-Беле. Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1900. 8°, стр. 254. Цена 1,20 дина.

Смиља. Приповетка из савременог живота. Написао Михаило Сретеновић. Издање књижаре Анте П. Ђорђевића. Београд, штампарија Светозара Николића, 1900. — 8°, стр. 128. Цена 1,50 динар.

Из привидног света. Три шалове игре од *Милана Савића* (*Добре воље, На лепи неци, Цар проводација*). У Новом Саду, издање Српске Књижаре Браће М. Поповића, 1801. — М. 8°, стр. 168. Цена ?

На Бадње Вече. Хумореска. *Стеван Бешевит Петров*. Загреб, Српска Штампарија, 1900. 16°, стр. 48. Цена 30 потура.

Мала Библиотека, св. 16. Приповетке А. П. Чехова. II свеска. Превео *Веља Мирославић*. У Мостару, Издање и штампарија издавачке књижаре Пахера и Кисића, 1900. — 16°, стр. 77. Цена 24. хл. или 30 п. д.